

Фото Володимира Коскіна

Ювіляра вітає Іван Малкович

Свято свідомих українців

Президент Національної педагогічної академії України, очільник Товариства “Знання” Василь Кремень наголосив на тому, що Павло Мовчан є уособленням людини, діяльність якої сприяє тому, щоб у суспільстві постійно зростав сегмент українства. Він вручив Павлу Михайловичу найвищу нагороду Академії — Золоту медаль “Григорій Сковорода”. Третій президент України Віктор Ющенко підкреслив, що у будь-якій аудиторії, де є П. Мовчан, точно немає хохла і малоросів, це завжди гаряча аудиторія, де йде дискусія про українське діло. Заступник голови ВУТ “Просвіта” Георгій Філіпчук назвав Павла Мовчана одним з достойних українських мужів першого національного призову, які виборювали українську державність, українську духовність, українську славу і перспективу. Згадав про нещодавно видану в Європі у перекладі французькою мовою його збірку “Срібна кров”. Народна артистка України Галина Яблонська зазначила, що Павло Михайлович був у числі тих, хто став каталізатором всіх національно-державницьких процесів в Україні. Директор видавництва “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА” Іван Малкович переконаний у тому, що поезія Павла Мовчана завжди молода. Від Київської міської “Просвіти” ювіляра привітали заслужений артист України Кирило Стеценко, народний артист Анатолій Матвійчук та Ольга Ходацька. А відомий український співак Сергій Файфу-

У Національному центрі ділового та культурного співробітництва “Український дім” відбулися урочистості та святковий концерт з нагоди 80-річчя від дня народження відомого українського громадського діяча, публіциста і політика, поета, перекладача, сценариста, заслуженого діяча мистецтв України, голови ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, шеф-редактора газети “Слово Просвіти”, члена НСПУ, лауреата Шевченківської премії Павла Мовчана.

Пропонуємо увазі читачів “СП” уривки з виступів учасників поважного зібрання та щиро дякуємо за фоторепортаж Володимиру Коскіну.

ра назвав Павла Михайловича апостолом сучасної України.

Цього вечора ювіляр отримав чимало відзнак та подарунків. Від Православної церкви України — орден “Святого Архистратига Михаїла першого ступеня”; від Національного педагогічного університету України ім. Михайла Драгоманова — Велику золоту медаль; від Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи — Великий орден на блакитній стрічці. Також серед нагород були відзнаки від Партії “Патріот”, НСПУ, Кабінету Міністрів України. Від газети “Слово Просвіти” ювіляра привітали головний редактор Микола Цимбалюк та заслужена діячка мистецтв України Марина Соченко, пані Марина вручила ювілярові його портрет. Також свої художні роботи П. Мовчану подарували народні художники України Валерій Франчук і Анатолій Мельник.

Окрасою ювілейного вечора стала концертна програма. Пісні на слова Павла Михайловича та інших українських поетів виконали народні артисти України Фемія Мустафаєв, Олександр Василенко, Олесь Харченко, заслужені артистки Анжела Ярмолюк, Тетяна Негрій, заслужений артист естрадного мистецтва України Анатолій Сердюк. Бурхливими оплесками гості зустріли виступи Зразкового художнього колективу “Театр пісні “Ладоньки”, Київського академічного театру Українського фольклору “Берегиня” і Народного ансамблю пісні і танцю “Дарничанка”.

Павло Мовчан прочитав нові вірші і анонсував свій літературний вечір, який у вересні проведе на Національному музеї літератури України за участі НСПУ.

Влас. інф.

Слово про Павла Мовчана

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

У східних доктринах, а до речі, Павло Мовчан добре начитаний у цій лектурі, стверджується, що в кожній людині живуть якщо не багато, то кілька людей. І от, коли я думаю про Павла Мовчана, бачу живе підтвердження цієї доктрини. Це людина, яка має відразу кілька іпостасей.

Я думаю, що кожен літературоцентричний чоловік, оглядаючись у свої пережиті десятиліття, не тільки бачить там Павла Мовчана, а й може сказати, що Павло Мовчан — це частина його духовного і літературного життя.

Пам’ятаю бурхливий старт талановитого покоління шістдесятників в українській літературі. І пам’ятаю цей поетичний оркестр. І разом з цією плеядою вродився в літературі Павло Мовчан, який не повторював нікого з цих яскравих особистостей. Його не цікавила, скажімо, енциклопедія кібернетики. Він не поривався з притокою на сонце. Він був байдужий до запаху неба і вулиці волошок. Мовчан у нашій поезії стояв і стоїть осібно, як охоронець біля житломасиву літературного мегаполіса. Це поет натурфілософського складу.

У спогадах Івана Дзюби я прочитав, що один із шанувальників і опонентів поезії Павла Мовчана нарікав: “У поезії Павла Мовчана мало повітря”. Чим більше я думаю про це і перечитую Павла Мовчана, бачу: там справді мало повітря, бо Мовчан не захоплений науково-технічним прогресом у своїй творчій еволюції. Мовчан вважає, що паралельно із науково-технічним прогресом йшла деградація людини, йшов моральний регрес. І це писалось тоді, в 70-ті, 80-ті, і 90-ті.

Це справді дуже закономірно, що поет Мовчан написав стільки студій про Слово. Очевидно, тільки поет має нещастя, привілей і муку відчувати Слово свого часу.

Сьогодні Слово, зокрібно українське Слово, переживає період знецінення, зіржавіння, збудення. І я не знаю ще аналога в українській поезії, щоб сказати, хто вчора, позавчора, сьогодні створив стільки нових оригінальних українських лексем. Я певен: розгорніть поетичну збірку Мовчана на будь-якій сторінці і знайдете його неологізми, і знайдете страшенно несподівані словотвори.

Це, я думаю, не від добра існування української літератури. Слова кував Тарас Шевченко. Є така книга “Словник Шевченкової мови” Івана Огієнка і там реєстр неологізмів. Слова кував, аж до того, що нарікали на нього його сучасники — Михайло Старицький, Олена Пчілка — і я ряд уриваю, ви можете подовжити його. Їх успішно тепер кує Павло Мовчан.

Друга іпостась Павла Мовчана — політик, державний діяч, культурний діяч. Я думаю, ця іпостась у нас на очах розгортається. Від тих часів, коли Павло Мовчан разом з першими хоробрими уфундував, зорганізовував всі національні громадські патріотичні організації, які містилися в Національній спілці письменників України.

Звичайно, Павло Мовчан — це цілком закономірно лідер “Просвіти”. Бо буде багато дискусій. Ми, українці, любимо підміняти конкретну роботу дискусіями. Європа чи “Просвіта?” По-моєму, ці дискусії завели нас далеко. Ми завжди хочемо “або-або” замість “і-і”. Але ви знаєте, якщо ми опинимося в Європі, то нас поведе туди “Просвіта”.

Мирослав
ЛЕВИЦЬКИЙ

Московська технологія хаосу

їни Тетяни Чорновол, до тих, хто “звіряє годинники” за “часом Портнова” належить голова Державного бюро розслідувань Роман Труба.

Ця народна депутатка України була в групі осіб (в агенційних повідомленнях сказано, що це були військові запасу, добровольці, волонтери, громадські діячі та народні депутати), котрі 15 липня вимагали відсторонення голови ДБР. Ці люди закидали Р. Трубі, що той за заявою Портнова порушив справу (фактично проти Порошенка) за фактом організації контрнаступу українських Збройних Сил, в результаті якого відбулося звільнення Словянська, Бахмута, Сіверодонецька... від російських окупантів.

У коментарі про похід до Р. Труби Т. Чорновол написала: “Той контрнаступ — гордість і перемога України, яких би нам побільше. Але Труба, на замовлення Портнова, вперто шукає в цьому злочин. Така справа потрібна Кремлю, така справа потрібна Медведчуку, але як сміє розглядати як злочин священну конституційну боротьбу державний орган? Хіба це не державна зрада? І нічого з цього приводу Труба нам не відповів. Дуже цинічно ухилився від прямих відповідей, мовляв, “розслідуємо”.

А на питання “А якщо Портнов завтра

ку до 22 лютого 2014 року терміном понад один рік обіймали певні державні посади. Аналогічна заборона діє й щодо осіб, які обіймали зазначені у законі посади менше року, але включаючи період з 21 листопада 2013-го до 22 лютого 2014 року, і не звільнилися тоді за власним бажанням.

Однак цей закон нині оскаржується у Конституційному суді України, що викликає стурбованість в Україні. 11 липня президент України зробив заяву про необхідність розширити люстрацію на президента України, який зберіг Україну від путінського загарбання, на голову ВР, депутатів, членів уряду, генерального прокурора, голови СБУ, голів Антимонопольного комітету і Фонду держмайна, голів Державної фіскальної служби та митниці, секретаря РНБО, керівництво оборонних підприємств, які обіймали посади з 23 лютого 2014 року до 19 травня 2019 року. Одних ця нова, озвучена В. Зеленським, ініціатива втішила, мовляв, “какой смелый мальчик”, інших розвеселила, мовляв, “комедія продовжується”. Посли країн G7 у спільній заяві висловили здивування з приводу цієї ініціативи, вказуючи, що нинішня ситуація в Україні не порівняна із ситуацією відразу після Революції гідності.

дає притомних сигналів. Усі — у підвищеному стані”...

Проте, за моїми спостереженнями, роль головних провокаторів хаосу, як одного з засобів російсько-олігархічного рewanшу, відводиться уже згаданим Портнову і Медведчуку. Про останнього колишній радянський розвідник і однокурсник Путіна з інституту КДБ Юрій Швець сказав: “Це агент КДБ зі студентських часів під оперативним псевдонімом “Соколовський” і людина, яка отримала нові можливості відтоді, як стала кумом президента РФ Путіна. (...) Це джерело найважливішої політичної інформації про ситуацію в країні. Причому, з огляду на коло його зв'язків, це найцінніша інформація.

Він вербує людей як агентів Кремля. Судячи з його майже триумфального повернення в Україну, в цій справі він домігся великих успіхів. От як він за останні декілька років проник на ринок нафтопродуктів України? Хто його туди пустив і на яких умовах? Хто йому дав можливість захопити розкручені телеканали? Як це сталося, якщо в Україні йде війна проти агресора, агентом якого він є?! Дайте відповідь на ці питання, і ви дізнаєтеся про завербованих Медведчуком агентів”... Часто інсинуації з цього приводу робляться на адресу Петра Порошенка, проте нині вже стала публічною інформація, що Медведчука до Мінської групи протягнула на вимогу Путіна канцлер Німеччини Ангела Меркель.

Наскільки Медведчук був придатний Путіну у цій групі — інше питання. За твердженням Юрія Швеця “поради, які Медведчук дає Путіну, часто призводять до зворотних результатів”...

Сподіваюся, що з Божою допомогою й старання Портнова також призводять до зворотних результатів, ніж їх очікують ті, хто його спонукав їхати в Україну провокувати хаос. “Ластівкою” тих моїх сподівань був переможний університетський міні-майдан, який домігся звільнення Портнова з професорської посади в Київському університеті. Окрім цього, свого часу на одному з польських сайтів (здається це був кінець 2018 року) знайшов я візію розвитку подій у Європі на 2019 рік. Про Україну там було сказано, що “від березня до кінця осені ситуація буде безнадійною. А потім усе стане повертатися до нормальності”... З цього можна було б сміятися, коли б не одна деталь. Слова про березень і кінець осені були сказані тоді, коли ніхто не сприймав Зеленського як реального кандидата у президенти. Тоді всі знаки на землі вказували, що наступним Президентом України буде Юлія Тимошенко. Але у Небї вирішили по-іншому...

Однак “дрібними” невдачами юрист Портнов не дуже переймається, а пише і озвучує для президента Зеленського “серпневі тези”, як їх уже названо у Facebook: “І тепер одне з найголовніших завдань — не дати їм (команді Майдану. — М. Л.) другий раз підняти голову. В останні тижні серпня, відразу після отримання правоохоронної влади, необхідно провести масові облави, обшуки і затримання, арешти майна та конфіскації зброї.

Тих, хто встигне виїхати, необхідно негайно оголосити в розшук, почати процедури екстрадиції, комунікації з Інтерполом і забезпечити комплексну роботу по їх виколупуванню з країн, де вони встигнуть оселитися”.

Сподіваюся, що до нього кагебістського сценарію не дійде.

принесе заяву про переслідування добровольців 2014 року, які не були військовими і захищали Україну зброєю, добуто у бою, він теж порушить справу і почне тягати їх по слідству?” Труба знову промовчав.

Роман Труба так і не зумів відповісти, чому Портнов, юрист режиму Януковича, вже місяць в Україні — і не сидить. За його словами, це питання не стосується очолюваної ним структури... Особи, що зайшли до нього в кабінет, йому нагадали, що ДБР — новий орган, був створений депутатами-майданівцями, бо ті зіштовхнулися з тим, що старі органи не можуть впоратися із розслідуванням справ Майдану.

Але чи могла бути іншою, окрім мовчання, на поставлене запитання реакція Р. Труби? 27 червня Bihus.info озвучило інформацію, що нинішній директор Державного бюро розслідувань Роман Труба, як прокурор Пустомитівського району оскаржував у суді рішення місцевих рад Львівщини на підтримку Євромайдану. Він мотивував свої оскарження тим, що зовнішня політика відноситься до компетенції президента України, МЗС та ВРУ, хоч не вони, а народ, як сказано у Конституції України, є найвищим сувереном в Україні.

Справи, які з подачі “громадянина” Портнова веде ДБР проти 5-го президента України, набирають нового емоційного забарвлення після заяви Володимира Зеленського про необхідність люстрації також післямайданної влади. Тут слід нагадати, що Верховна Рада 16 вересня 2014 року ухвалила закон “Про очищення влади”. Закон цей вводить заборону на зайняття певних посад впродовж 10 років особами, які в період з 25 лютого 2010 ро-

Багатьох “люстраційна заява” В. Зеленського шокувала. І зовсім не тому, що певні особи можуть бути “пролюстровані”. Ця заява прозвучала після першої телефонної розмови президентів Росії та України. Частина аналітиків схиляється до думки, що на “люстраційну заяву” Зеленського наштовхнув як раз Путін. У тому є логіка. Особливо після різних слів Путіна на адресу нинішнього президента України, де він жалів за прогнозованим Петром Порошенком. На жаль, не знайшов я достатньо інформації, аби сказати чи це був ширий жаль, чи цинічна форма дискредитації “Європейської солідарності” перед парламентськими виборами.

Дуже сумніваюся, що злопам'ятний Путін у “дружній розмові”, як її назвав речник очільника Росії, простив Зеленському усі “шпильки” у його бік. Є підстави вважати, що у ході телефонної розмови Путін побачив у Зеленському людину емоцій. Він дає їм волю практично кожного дня. І про втому від тих, далеко не президентських, емоцій 11 липня розповідала мені людина, від якої чогось подібного не сподівався почути...

Побачивши в Зеленському людину емоцій, Путін намагатиметься використати його дар коміка для провокування хаосу. Тут “пробним каменем” можна вважати “люстраційну заяву” Зеленського. Проте і без неї в Україні нині вже чималий хаос. Письменник Сергій Жадан з цього приводу в одному з останніх інтерв'ю сказав: “Україна перебуває в зоні ризику. Після виборів президента в нас другий місяць цілковите безвладдя. Місцеві політики роблять, що хочуть. Центральна влада не

Володимир КАРАЧИНЦЕВ,
поет, дипломат, культуролог

Поезія

“Поезія” — грецькою “творчість”. Йдеться про творення словом. Творення образів через використання мовних засобів, певним чином ритмічно скомпонованих.

Світ починається зі Слова. Так у Святому Письмі. Нація починається зі Слова. Світло — лоно, яке виношує Слово. Світлоносить. І Поет починається зі свого слова.

Поетові дано чути божественне, гармонію сфер. І нотувати (бачите — конотація: ноти). “Псалейн” (грецьк.) — грати на струні, змусити струну вібрувати — “псалмос”. Пісня. Слухаш псалмоспів, душа вібрує. У космічній тиші. Мовчати — це занотовувати. На пергамені душі.

Втім, Поезія є простором Духу, простором беззастережної реалізації свободи (поета) — наживо, простором бунтарства. Не заради епатажу, звісно. Для поета є органічним розуміння невідворотності сягань граничних смислів.

Справжні поети тому стають дисидентами, політв'язнями. Таке я приміркоував собі, сидячи на урочистій академії у Львівській опері з нагоди 80-ліття Поета Ігоря Калинця. Гарної суспільно-значимої події, зрештою. Ювіляр почував себе ніяково на сцені. Нудився? Він ніколи не був актором. Тим більше у цей, за його словами, непевний час, святкувати якимось душа не лежить... Намовили, — каже. Згадував інші часи? Не такі вже й далекі: коли “спочатку Антонич, потім прокурор Антоненко...” “...на моїм посвідченні місяць поклав вищерблену печатку... тут мій власний відтиск пальця вмоченого у калиновий сік... мої вірші подряпини-граффіті в одному примірнику на серці”... Виглядав притомленим... Лише голоси хористів “Трембіти” і “Україна. Хресна дорога” — довершена кантата В. Камінського на слова самого Поета врівноважили його і атмосферу свята. Многая літа! — хор співав разом з усіма глядачами.

Поезія — посестра вічності. Тому поет не має віку. (Ювілей, отже, якось не корелюється з живим Поетом). Це тільки у нас прижилося: шестидесятники, семидесятники... Для обліку. Бо — соціалізм. По суті ж, або ти — поет, або — ні. Паспортні дані, особливі прикмети, обліковий формуляр для кадровика — кумедно зайві. Правда, шістдесятники — окремішня категорія — перші з плеяди інтелектуального руху спротиву тоталітарному режимові.

У світі, де рулить олжа і бабло, поезія бере вірою в базові принципи: свобода і чистота помислів, справедливість. Поезія засадничо не може бути фальшивою, лукавою, корисливою. Поета можна загнати в юрбу, навіть змусити кричати “розп’яти!”. Поет може сам розп’ятися. Його можна купити. Поет і світ тоді втрачають чуття і голос. Поезія втрачає світло, самоанігілюється.

Поезія — сфера алхімії і пророцтв. Містичний процес. Ближчий до невидимих біохімічних процесів, які лежать в основі творення образів, інформації, її передачі. Кодифікації світу. На рівні хромосом. Атомі-

Словник доби

зації світу, як це відчував Сальватор Далі. Поет — віщий, пророк... Серед лепрозорію. Гірше, коли на руїнах світу.

Усе, що нас оточує, має числовий вимір: числа календаря, годинника, податковий код... Від Книги чисел до тотальної оцифрованості сьогодення. Ми також є сумою чисел. Температура тіла, пульс, кров’яний тиск, розміри, ідеальні числові параметри будь-якої частини тіла. Поезія чисел. Поезія у числах. Уявляєте довершену красу сонета digital. Сонет — чи не найвишуканіша форма поезії. Але за віком — цифрова ера. Тому й Віндовз. Вікна. У майбутнє. Твіттер. SMS. Instagram. Звуження сфери друкованого слова. Поетичного. Читай: сфери духу.

Можливо, тому поезія зникла з суспільного простору. Як метелики з екологічно забрудненого середовища. Годі мріяти про стадіони. Останній бар’єр перед лавиною тотального омасовіння?

Втім, дехто у Франції говорить про геопоетику. Це — сфера політики майбутнього? Ноосфера політики? Поезія має універсальний смисл. Чи можна говорити про її вплив на процеси глобалізації? Принаймні, вона формує культурні параметри, але вертикальних площин. Є інструментом естетики глобалізації? Універсалізації, але вищого порядку? Протиріччя? Raison poetique vs raison politique. Поетичне раціо супроти політичного. Нутро поезії радше бунтарське. Це — мова вогню. Магма.

Так, світ змінюється надто швидко. Людина не встигає визначити своє місце у ньому. Виникає екзистенційний вакуум. Поезія пошукує істини. У ній самій є правда. Її важко визначити логічно. Вона витесується із зіткнення логіки і метафізики.

Кожна мить зіткнення містить — одкриває при спалаху якусь таїну, потенційну вість. *Откровення*. Я відчуваю це, як процес. Таїна (може, й істина) одкривається частково. Мабуть, це залежить від поета. Від його готовності до сприйняття. Для людей — це лежить у майбутньому. Поет наживо спостерігає народження інакшого, привідкриває якісь грані прийдешнього. І, тяжіючи до буттєвої повноти, намагається утримати грядущі смисли...

Ігор Калинець пройшов свою хресну дорогу за радянських часів і власною морально-етичною поставою, лицарською вдачею, духовною снагою й інтелектом вкарбував своє ім’я в історію України, яке пам’ятатимуть нащадки. Став естетичним символом доби. Форматував її культурні коди.

Кожен рядок написаний ним, “терниною, витягнутою з ноги невольничої музи” — це є глибинна смислотворча поезія. Істинна. Вільна від “поліпів політики”. Калиново-сопілково лунала вона у часи зневіри й поневір’я, і світ знав, що ми є. Відлунюватиме вона у піднебессі й прийдешнім поколінням. Нація, яка народжує такого Поета — не раби. Вона має голос. Отже, — майбутнє. Він же своїми творами уособлює духовну тяглість віків, творить нові смисли і забезпечує їхній рух в парадигмі вічності. Без патоки патосу.

P. S. По суті, ми — нація, держава, відсвяткували ювілей епохи. Кого бракувало мені на ювілейному вечорі? Може, відчуття відсутності розуміння повноти буття держави у значної частини суспільства. На жаль, і у керманічів. Ми маємо поета, достойного найвищих спільнотних пошанувань. Начебто вшановуємо. Нарухував шість грамот різних рівнів, квіти. Ні однієї державної нагороди. І тривалі суспільні

розмови з приводу Нобелівського лауреатства для когось з українських літераторів. Безплідні. Починаючи від Івана Франка. Але тоді ми не мали держави.

Не применшуючи достоїнств обраних “нобелістів”, не зазіхаючи на чиясь славу, не нарікаючи на долю (на що іноді хибуюмо), висловлю не тільки власне переконання: маємо достойних, з якими конотується Україна. Серед них вирізняю Ігоря Калинця. Видається, настав час для консолідованих дій урядових і громадських структур, щоб просувати творчість наших достойників на світовий рівень, спільно працювати на результат заради іміджу держави.

Пригадую наприкінці вісімдесятих свою розмову з групою провансальських поетів у садибі-музеї Фредерика Містралья у Майяні. До слова, Містраль — поет, науковець, лауреат Нобелівської премії 1904 року. Був одним з лідерів руху за незалежність Провансу. Мої співрозмовники були активістами руху за культурну автономію краю... Бідкалися, що молодь не розмовляє рідною мовою, ба не знає, хто такий Містраль... А сам Містраль, Поет — у вічності...

Шануймося!

Собор

Собор — це, звісно, культова споруда. Головний храм єпархії, де відправляє богослужіння єпископ. Пожежа в Соборі Паризької Богоматері реактуалізувала це слово в активному публічному обігу в квітні ц.р. Вражаючи кадри жажливої пожежі в центрі Парижа облетіли весь світ і викликали чимало різножанрових тлумачень події. Ремінісценсій та асоціацій. Аж до пожежі у храмі Артеміді в античному Ефесі. Аж до бестселерного роману “Собор” Олеся Гончара, у якому йшлося про нищення духовної спадщини. Аж до лихої долі наших святинь дерев’яного зодчества, яких ми теж не вберегли від вогню. До головної нашої святині — Софії Київської, зруйнованої й пограбованої уперше Андрієм Боголюбським, а потому й ординцями, і відродженої стараннями Петра Могили та Івана Мазепи. З тривогою і пересторогою, аби не скоїлося чогось лихого.

Собор св. Софії — духовне осердя нашого світу в прямому і переносному значеннях. Тут віками зберігалися духовні скарби, до яких припадали тисячі прочан. У богослов’ї поняття Софії означає Премудрість Божу — втілене Слово Боже. Структура храму відтворює середньовічну модель Всесвіту, зовнішній вигляд відповідає образу Граду Божого — Небесного Єрусалима.

Тож недарма на площі біля святої Софії — місця для українців онтологічно сакрального, у січні 1919 року було проголошено Акт Злуки УНР і ЗУНР — свято соборності (всеєдності) Української держави.

Недарма ж саме тут у грудні 2018 року відбувся Об’єднавчий собор Українських православних церков, а в лютому 2019-го, після отримання Томосу, відбулася інтронізація блаженнішого Епіфанія — предстоятеля Православної Церкви України.

Отже, слово “собор” має також значення “зібрання”. Зрозуміло, адже первісно йшлося про спільноту віруючих, згодом — про збір церковних ієрархів (або ж “синад” — грецькою), на якому вирішуються важливі церковні справи.

Нещодавно почесний патріарх Філарет, який вважає себе незаслужено незадіяним у справах керівництва Церквою,

скликав свій помісний собор. Удруге поспіль за короткий час, намагаючись повернути увагу громадськості до себе як патріарха. Ігноруючи те, що на вищезгаданому Об’єднавчому соборі йшлося водночас про саморозпуск УПЦ Київського патріархату та УАПЦ. Отак от transit gloria mundi (лат.) — *минає слава світу*. Ще декілька місяців тому його ім’я викликало тільки пошану серед пересічних українців. Він отримав Зірку Героя з рук президента. Зрештою, заслужено. І от раптом забракло йому уваги. Вікове, — резюмували нині ієрархи ПЦУ.

Прикро. Бо після отримання томосу понад 500 парафій з УПЦ МП перейшло до ПЦУ. І попри шалений опір Москви об’єднавчий процес триває. Констатую прикрість, бо своїми діями почесний патріарх не додає собі поваги. На так званий помісний собор до нього не з’явився ні один православний ієрарх з України. І аж двоє з Росії. З однієї Білгородської парафії з шістьма приходами. Тривожно. Бо в ситуації проглядається московський слід. Нинішній близький соратник Філарета контактує з російським посольством, а сам “патріарх” повторює фейки московського інформбюро.

До слова, на прес-конференції після “собору” Філарет говорив все більше про майно КП, про гроші, рахунки тощо. “Призабувши” про душпастирські обов’язки і те, що церкви в Україні не є юридичними особами і не володіють жодним майном... Прикро.

Свого часу київський митрополит Іларіон (990-1088), опікуючись духовними цінностями, написав тут, у Софійському соборі, “Слово про Закон і Благодать”, у якому обґрунтував, зокрема, ідею слави як архетип державної (національної) ідеї. Лише усвідомлюючи власну велич, рівновелику з Візантією, народ може відчувати себе достойним господарем на своїй землі.

Що ж, видать, ще у нашій Україні доленька не наспіла...

P. S. У той же час (паралельно з помісним філаретівським собором) вулицями Києва їздили кольорові машини з учасниками гей-прайду... На вулицях Тбілісі тисячі людей вийшли на протестні акції проти Росії через провокацію, вчинену в грузинському парламенті депутатом Держдуми РФ комуністом Гавриловим під час міжпарламентського форуму ...православ’я. Втім, логічно: кому, як не більшовикам очолювати і скеровувати церковні процеси у найбільш канонічній православній державі? Відтак і повсюдно. Бо хто ще в світі “розум, честь і совість епохи”? Все ж, дивні діла Твої, Господи...

Паралельно в російських тюрмах і підвалах ОРДЛО продовжують зазнавати катувань сотні українців, в багні окопів під прицільними ворожими обстрілами — тисячі бійців... Хтось з них, на нещастя, загине, когось поранять... У паралельному триванні такого стану — лукава логіка Кремля... Його “миротворча місія”. Плюс особливе “соборування” країн і народів — корупцією, олжею, ракетами. Вже ось ПАРЕ, начебто, пройшло “таїнство” цього чину... (аби не останнє).

У Мінську (паралельно з перемовинами Мінського процесу) стартували літні Європейські ігри-2019... А тим часом на територію Білорусі Росія завела танки, ракетну техніку і авіацію... Начебто, для паради. Пам’ятаємо, як невдовзі після сочинської Олімпіади-2014 відбулася анексія Криму.

Тож чуваймо! Тримаймо відкритими для Премудрості собори душ!

Шануймося!

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

Мимоволі згадалися Шевченкові:
*І Коллара читаєте
 З усієї сили,
 І Шафарика, і Ганка,
 І в слов’янофілі
 Так і претесь... І всі мови
 Слов’янського люду —
 Всі знаєте. А своєї
 Дастьбі...*

Це про того Яна Коллара згадав 1845 року Тарас Шевченко, який на початку XIX століття у поемі в сонетах “Дочка Слави” висловив мрію про духовне єднання слов’янських народів на основі “мовного зближення”. Словацький і чеський поет, історик, фольклорист, етнограф вважав, що майбутня злука слов’янських народів здійсниться завдяки особливій ролі Росії в процесі реалізації ідеї слов’янської взаємності. Коллар надавав Росії особливу роль в об’єднанні слов’янських народів, схвалював ідею “мовного зближення” слов’ян, зокрема, пропонував концепцію створення “чехословацького племені”.

Образ дочки Богині Слави у поемі Коллара символізує долю і надію всіх слов’янських народів, уярмлених і пригнічених, із трагічною історією, як особливо рідні поетові полабські слов’яни, але сповнених віри й сподівань на своє звільнення. Та передусім про духовне єднання слов’янських народів роздумував і мріяв цей романтичний виразник ідеї Славії — спільної батьківщини слов’ян, автор концепції об’єданого слов’янства як історично визрілого цілісного культурного організму — “слов’янської нації”.

Мимоволі згадуються рядки з поезії Миколи Костомарова “Діти слави, діти слави”:

*Стануть вкупі перед Богом
 Вольні народи,
 Поклоняться розп’ятому,
 Завіт його приймуть...¹*

Мрія Миколи Костомарова про відродження слов’янських народів, освячена вірою Христовою (“тільки там, де дух господен/ тільки там і воля!/ Де любов Хрестова й правда,/ там і щастя, доля”), плекалася разом із вірою в майбутнє відродження України. Більше того, Микола Костомаров і його однодумці, передусім Тарас Шевченко, які своєю поетичною пристрасною просто такою налякав побратима (“Тарас Григорович прочитав мені свої недруковані вірші. Мене охопив страх... Я побачив, що муза Шевченка роздирає завісу народного життя. І страшно, і солодко, і боляче, і захоплююче було зазирнути туди!!!)² стверджували неминучість відродження-воскресіння України та виповнення її християнської місії пробудити, воскресити інші слов’янські народи. Так, у написаному в 1859 р. листі, який був опублікований в січнево-лютому, за 1860 рік, “Колоколі” Олександра Герцена, Микола Костомаров стверджує, що в майбутньому слов’янському союзу “наша Южная Русь должна составить отдельное гражданское целое на всем пространстве, где народ говорит южнорусским языком...”³ І далі застерігає: “Пусть же ни великороссы, ни поляки не называют своими земли, заселенные нашим народом”.

І справді, праці Яна Коллара були відомі Шевченкові в перекладах Осипа Бодянского — той опублікував в 1824 р. уривок із поеми “Дочка Слави”. Український поет також був знайомий з працею О. Бо-

«А на москалів не вважайте...» Російська мова як інструмент мовно-культурної та політичної експансії

дяньського “О народной поэзии славянских племен” (Москва, 1837).

Цілком можливо, а в цьому був переконаний Іван Франко, що Шевченко був знайомий із працею Я. Коллара “Про літературну взаємність між різними племенами та говірками слов’янської нації” (1830), яка була перекладена російською мовою.⁴ У цьому трактаті словак Коллар уже не стверджував, що словацька мова не є самостійною і має заради формування “чехословацького племені” злитися з чеською, хоча його земляк, словацький філолог Антон Бернолак значно раніше, ще наприкінці 18 століття, обґрунтував необхідність упровадження мови словацького народу в літературу.

Цю ж важливу національну мовно-культурну місію здійснив і Тарас Шевченко, який усвідомлював, як і шановані ним Вацлав Ганка, Василь Караджич і Павел Шафарик, що порятунок рідного народу від загрози асиміляції в умовах імперської колонізації полягає в утвердженні народної мови шляхом набуття нею статусу літературної. Так, перебуваючи в Седневі 1847 року, Шевченко пише передмову до другого, на жаль, нездійсненого видання “Кобзаря”, в якій він викладає свої погляди на сучасний стан української літератури та шляхи її подальшого самостійного розвитку на основі рідної, народної мови: “А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чие краще, нехай судять люди”.⁵

Не випадково Шевченко в своїх поезіях звертався до образів Яна Гуса, Жижки з Табора, Шафарика, Коллара, бо ідея слов’янської єдності, базованої на принципах свободи, рівності й братерства, поваги до національних мов, традицій, історії, була ним усвідомлена, засвідчена його творчістю та діяльністю Кирило-Мефодієвського товариства. Звільнення України від російського колоніального пригнічення та набуття нею свободи і незалежності можлива, вважав Шевченко, за умови національного мовно-культурного відродження, історичного самоусвідомлення, формування національної ідентичності українського народу та домагання спільно з іншими слов’янськими народами своїх прав і свобод, а то й революційного виборення своєї незалежності. Адже скликання Всеслов’янського з’їзду в Празі було присякорене проведенням у квітні 1848 року Франкфуртського національного конгресу, на якому йшла мова про створення “на історичних підставах” об’єднаної Німеччини. Видатний чеський історик і політичний діяч Франтішек Палацкий зразу ж зреагував на цю ідею створення Великонімеччини і у своєму зверненні наголосив на праві чехів жити в своїй державі. На відновлення власних держав сподівалися і поляки, і хорвати, і словаки, і серби... І українці, які вже в травні 1848 року організаційно згуртувалися завдяки створенню 2 травня 1848 року у Львові Головної Руської Ради. Це була перша українська політична організація в Галичині задля обстоювання і виборення прав і свобод усього 15-мільйонного українського народу. Про це було заявлено в маніфесті від 10 травня 1848 р. і наголошено, що Головна Руська Рада підтримує національні права усіх поневоєних народів Австрійської імперії. За два роки до появи Головної Руської Ради в Києві створюється українська таємна політична організація — Кирило-Мефодіївське братство, програмні положення яко-

го, викладені переважно Миколою Костомаровим у “Книзі буття українського народу” і “Статуті Слов’янського братства Св. Кирила і Мефодія”, багато в чому збігалися з тими завданнями, які ставила перед собою Головна Руська Рада. Передусім це українське національне відродження, створення демократичної федерації слов’янських народів на чолі з Україною, зрівняння всіх слов’янських народів у правах щодо рідної мови, народної освіти, культури.

Але ні Я. Коллар, ні П. Шафарик, ні В. Караджич, про яких згадує Т. Шевченко, не належали, як стверджує Іван Дзюба, “до панславистів “московільського” гатунку, тих, хто прагнув опіки російського царизму”...⁶ А от такі українські пани-ліберали, як П. Лукашевич, Г. Галаган та інші “народолюбці”, тяжіли до московського слов’янофільства (Шевченко: “І в слов’янофілі// Так і претесь...”)⁷ Можливо, вони, як і прихильні до ідей російських слов’янофілів М. Максимович, О. Бодянский, і не знали про щедрі матеріальну підтримку владою Російської імперії деяких поборників слов’янського відродження, які діяли на теренах Австрійської та Пруської імперій, а головне, до кінця не усвідомлювали, які ж цілі переслідує Російська імперія, здійснюючи гуманітарну експансію заради майбутньої злуки слов’янських народів на чолі з імперською Росією.

Далеко не випадково на перший Всеслов’янський з’їзд, ідею проведення якого запропонував 20 квітня 1848 р. хорватський публіцист Іван Кукульєвич, а чеські діячі національного відродження її реалізовували, прибули й двоє російських представників — відомий революціонер-емігрант М. Бакунін та його соратник А. Милорадович. І хоча це був з’їзд слов’янських народів Австрійської монархії — чехів, словаків, хорватів, українців, проте в ньому брали участь й інші європейські народи — поляки, серби, чорногорці. До речі, цей конгрес європейських слов’янських народів, на якому були присутні 340 делегатів, проходив за колларівською концепцією “єдиного слов’янського народу”.

На цей з’їзд слов’янських народів прибула українська делегація, яка змогла заявити про свої права і вимоги, про які йшлося 12 травня 1848 року на Головній Руській Раді. У роботі з’їзду брала участь і організована поляками делегація від галицьких русинів.

Головна Руська Рада запропонувала українській делегації домагатися на з’їзді таких вимог:

1. визнати в Австрії окремішність українського народу, яка повсюдно затиралася польським чиновництвом;
2. завести українську мову у діловодстві і народних школах;
3. у вищих школах;
4. щоб всі австрійські чиновники в Галичині знали українську мову і всі закони нею друкувалися;
5. створити систему освіти для греко-католицьких священників українською мовою, аби вони могли повноцінно виховувати народ;
6. зрівняти в правах і можливостях духовенство трьох обрядів;
7. щоб українці отримали гарантоване право на державні посади”.

Слов’янський з’їзд у Празі 1848 року не зміг погасити польсько-українського антагонізму, бо хоча українці домоглися на з’їзді права української мови в гімназіях, польська влада в Галичині на це не зреагувала.

“Та безперечно, найбільше і справді реальне значення мав з’їзд для освітлення українського питання і скріплення національної свідомості. Завдяки з’їздові українське питання виведено із тісного галицького загуменка на широкий європейський форум. Тоді ж зведено й першу битву за поділ Галичини”⁸, — підсумував згодом у спеціальному дослідженні слов’янського з’їзду, “того найкращого і вельми інтересного епізоду політичної емансипації і політичної славянської взаємності галицьких Українців в 1848 р.”, відомий дослідник українсько-слов’янських мовно-літературних взаємин Іван Брик.

Учасниками Всеслов’янського з’їзду, на якому, наголошуємо, галицьких українців представляли передусім представники Головної Руської Ради, було розроблено проект федеративного союзу австрійських слов’ян. Мета цього союзу — взаємний захист національних прав і свобод у майбутній федерації рівноправних автономних народів на чолі з конституційною династією Габсбургів.

На розгляд з’їзду, який тривав 10 днів, із 2—12 червня 1848 року, в Національному музеї Праги, М. Бакунін подав програму нової слов’янської політики. Польський публіцист Карл Ліберт також запропонував свій проект програми слов’янської єдності. Але ці програмні документи не були прийняті передусім тому, що розпочалося празьке повстання (“Празька буря”), і програма з’їзду не була повністю реалізована. Згодом Іван Франко у статті “Основи нової слов’янської політики” опублікує оригінал програми, писаної М. Бакуніним французькою мовою під час бомбардування Праги австрійською армією під командуванням князя А. Віндшгреца, а також її дослівний переклад українською мовою.

Міхail Бакунін пропонував утворити всеслов’янську федерацію, яка буде базуватися “на нерозривному та братерському зв’язку всіх народів, що складають слов’янську расу”.⁹ Революціонер Бакунін передбачав, що в це нове державне утворення, яке він називав Слов’янським Союзом, увійде і російський народ, але намагався не вивисувати ні ролі Росії, ні російської мови в цьому новому устрої слов’янських народів.

М. Бакунін, який не був на цьому з’їзді офіційним представником російського народу, підтримував ідею всеслов’янської федерації в межах Австрійської монархії, з якою на з’їзді виступив видатний словацький учений Л. Штур. Адже бунтар Бакунін ще 1846 року проголосив головною метою своєї революційної діяльності російську революцію, після перемоги якої буде утворено республіканську федерацію всіх слов’янських земель.

Він прибув на цей з’їзд із метою налагодження співпраці російських і польських революціонерів задля повалення російської, австрійської та турецької монархії і створення на звільнених від деспотії землях федерації європейських республік. Цю ідею республіканської федерації всіх слов’янських народів М. Бакунін систематично обстоював і розвивав у таких своїх творах, як “Звернення до слов’ян”, “Основи слов’янської федерації”, “Внутрішнє облаштування слов’янських народів”, “Основи нової слов’янської політики”.

У відомій своїй “Ісповеди” Бакунін згадує один зі своїх виступів на Слов’янському з’їзді, в якому він наголосив: “Наше собрание есть первое славянское собрание; мы должны положить здесь начало

новой славянской жизни, провозгласить и утвердить единство всех славянских племен, соединенных в одно нераздельное и великое политическое тело”.¹⁰

Але марево російського імперського панславізму вже тоді нависало над Європою, тому австрійські слов’яни воліли краще бути у федерації рівноправних народів “своєї” монархії — конституційної династії Габсбургів. Та й питання слов’янського походження росіян для слов’ян Європи було проблематичним. Для самої Московії-Росії як держави-конгломерату націй, етносів і народностей ще донедавна говорити переконливо про себе як слов’янську державу, яка відзначається історико-культурною єдністю на основі спільності мови, релігії, історії та інших культурних принципів об’єднання, не випадало. Процес завоювання нових територій і підкорення нових і нових етносів тривав, тому для імперії було вкрай важливо виробити систему ціннісних орієнтацій, свою політичну концепцію, завдяки якій можна було утверджувати свою легітимність. Найкраще для цього надавалась Візантійська імперія з її божественною православною вірою, божественною місією і святим імператором, яка впала під ударами невірних. Важливо було те, що для Константинополя властива була не національна, а релігійна — православна — ідентичність. Російській імперії вкрай необхідна була глибока історична перспектива, релігійні та культурні ресурси, історико-культурна “генеалогія”, якої, звісно, не було в цьому конгломераті багатьох угро-фінських племен, слов’ян, татарів та інших народностей. Тому для свого ідеологічного самовизначення була обрана Давня Русь, як духовна спадкоємниця Візантійської імперії, і сама Візантія. Від Давньої Русі московити намагалися запозичити тип колективної культурно-політичної ідентичності, систему символів, міфів, спогадів, легенд, традицій, від Візантії — ієрархічну систему управління державою, віру і божественну обраність православного царя і богоугодного народу. Заради цієї мети московити перейняли візантійські титули, двірський церемоніал, зокрема, візантійський ритуал коронації та символи: двоголовий орел, скіпетр, шоденні церковні відправи тощо.

Визначальною ідеєю, якою була просякнута політична концепція єдності православної церкви і династичної влади, став ідеал православної Росії як “Третього Риму”, начебто сформульований напівміфічним старцем-ченцем Філофеем у посланнях 1523—1524 рр. до якогось із російських царів, здається, Василя III: “Два Рими впало, а третій стоїть міцно; четвертого не може бути”. Насправді ця теза “Москва — Третій Рим”, а отже, ідея іменування Московію новим Константинополем і таким чином визначати для Московського князівства начебто Богом даровану місію звільнити від гніту Османської імперії слов’ян, передусім греків, болгар і македонців, визріла в середовищі православних греків-емігрантів. Саме грецький митрополит Зосима назвав ще 1492 року Москву новим Константинополем.

Але тодішнім славословам допетровської патріархальної Московії, речникам ідеї “гниття Заходу” і апологетам месіанської ролі православно-монархічної Росії вкрай важливо було розпросторити на весь слов’янський світ ідею про величну місію Росії як визволительки пригнічених слов’янських народів, носія високих духовних цінностей, базованих на православній вірі, на сформульованій згодом міністром народної освіти при Миколі I С. С. Уваровим тріаді: “православ’я, самодержавство, народність”.

Ідеалом Третьої імперії продовжують марити й ті сповідники історичного месіанізму росіян та відтворення “могутньої держави СРСР”, яких нині зараховують до кагорти постєвразійців. Це їм, тим, хто в

нервовій лихоманці шукають-придумують вектор суспільного розвитку пострадянської Росії, нинішнім російським носіям “імперської ідеї”, представникам пострадянського постєвразійства Александру Дугіну, Михайлу Юрьєву, Михайлу Леонтьєву та ін., нетерпиться такі відбудувати той “Третій Рим” поки що на пострадянському просторі, бо територія колишнього СРСР є, на переконання директора Інституту національної стратегії Російської Федерації Михайла Ремізова, зоною “природних і життєвих інтересів” Росії.

Методи реалізації геополітичного проекту — відтворення імперії, застосовуються різні. Від анексії Криму і окупації східних територій України до культурно-цивілізаційної і лінгвокомунікативної експансії, яка інтенсифікувала “три руйнівні для українського середовища процеси — етно-маргіналізацію, культурну креолізацію та зросійщування”...¹¹

По суті, вже тоді, на початку XIX століття, монархічна Росія активізувала інтелектуальну, творчу, наукову і, звісно, фінансову енергію на прирошення до російського імперського тіла тих слов’янських передусім народів, які формувалися в процесі боротьби за своє визволення як культурно-цивілізаційні організми, поставали як “нації-держави” (Гегель).

Нагадаємо, що на першому Слов’янському конгресі було розроблено проект федеративного союзу слов’ян як рівноправних народів, але не під скіпетром російського монарха, а на чолі з конституційною династією Габсбургів.

Росія ж претендувала на одноосібне лідерство в європейському слов’янському русі й намагалася нав’язати цим народам російську мову як мову міжслов’янського спілкування. Орієнтація (і значною мірою прикуплення) була на національні еліти слов’янських народів, у середовищі яких формувалися національні цінності й пріоритети, відтворювався образ нації, її історична й мовно-культурна генеалогія. Зусилля російських монархів, базовані значною мірою на щедрому фінансуванні, увінчалися успіхом у Галичині, де зразу ж після “Весни народів” 1848 р. за якихось два роки (1848—1849 рр.) московфільство на якийсь час нейтралізувало енергію переважної частини галицької духовної інтелігенції, спрямованої на мовно-культурне визволення і національне відродження.

“Російсько-руська” течія в період “Весни народів” 1848 року, як стверджує автор “Слова перестороги” Василь Подолінський, вже існувала в Галичині. Це течія виросла на ґрунті старорусинства і русофільства — на намаганні місцевих патріотів, мовно-культурних і релігійних діячів визначити національно-культурну самобутність та національну ідентичність західних українців — русинів. На той час ідеї про слов’янську взаємність та самобутність кожного слов’янського народу були популярними. Водночас в Європі і, звісно, в Галичині погляди бездержавних слов’янських народів були звернені на незалежну слов’янську державу, від якої чекали допомоги в боротьбі за своє національне визволення, що Російська імперія постійно обіцяла. Частина західних українців — русинів, зважаючи на спільну назву “Русь” та на подібність етнонімів “руський” і “руський”, легко потрапила на ідеологічний гачок московфілів, які активно пропагували ідею єдиного російського (“русского”) народу та необхідність приєднання до Російської імперії.

Так, у Львові галицькі московфіли опублікували 1866 року в часописі “Слово” свій політичний маніфест у вигляді статті “Погляд вь будущность” під псевдонімом “Одинъ именемъ многихъ”, у якій русини-українці проголошувалися частиною єдиного народу від Сяну до Амуру.¹²

Іван Франко, який розвінчав галицьке московфільство в багатьох статтях (“Іван Наумович”, “Із історії московфільського

письменства”, “Отець Антін Петрушевич”, “Іван Гушалевиц”, “Ідеї” й “ідеали” галицької московфільської молоді”, “Стара Русь” і в сатиричних думках (“Дума про Медведика Плосколоба”, “Дума про Наума Бєзумовича”), вважав цей суспільно-політичний та мовно-культурний рух однією з “головних болячок нашого національного життя — розрив нашої інтелігенції на два табори: *українофільський і московфільський*”.¹³

Івана Франка глибоко тривожило субсидування російським урядом, переважно через церкву, московфільських видань у Галичині, на Закарпатті й Буковині, бо ці видання вели активну асиміляторську пропаганду, денаціоналізуючи і деморалізуючи населення краю, насаджуючи двомовність. Франко стверджував, що “московфільство, як усяка підлість, всяка деморалізація — це міжнародне явище, гідне загального осуду і боротьби з ним”.¹⁴

Галицькі московфіли, вважав він, це “швидше слуги кожного з російських урядів, його агенти і агітатори” і їх не слід трактувати як щось специфічно українське:

“Кому ще не зовсім запаморочений розум, кого ще не чіпалася сліпота, сей добре тямить, що московфільство, чи там кацапство, безнастанно спинало і спиняє свободний розвиток руської народності, що московфільство збивало і збиває русинів на манівці, зводить їх на політичну блуканину”¹⁵, — писав Іван Франко у статті “Зміна системи”.

Галицьке московфільство, перебуваючи під прицілним контролем російської агентури, діяльність якої координувалася і фінансувалася російським посольством у Відні, виявилось потужною суспільно-культурною і політичною силою. В Галичині за російські гроші організовувалися антиукраїнські акції, діяли московфільські культурні, наукові, освітні, видавничі інституції; московфіли захопили у Львові Народний Дім, Ставропільський інститут, театр “Руська бесіда”, Галицько-Руську Матицю, Руську Раду, опанували і заснували ряд часописів, серед яких “Зоря галицька”, “Пчола”, “Галичанин”, “Галичорусский вестник”, “Слово”, “Проломь”, “Русское слово”, “Наука”, “Русская Рада” та ін. Особливо активно допомагало галицьким московфілам очолюване спочатку А. Будиловичем, а згодом графом В. Бобринським “Галицько-руське благотворительное общество” в Санкт-Петербурзі. Крім того, російська влада офіційно, легальними способами щорічно виділяла “настоящим русским” у Галичині 60 тис. руб., а безпосередньо через міністра фінансів ще 25 тис. руб.¹⁶

Галицькі московфіли на кошти, які щедро надходили з Росії, розгорнули активну “об’єдинительну пропаганду” — повели системну ідеологічну агітацію “в дусі слов’янофільства — культурно-політичної теорії про спорідненість слов’янських народів і потребу гуртування їх довкола великої Російської імперії як ідейно-цивілізаційної антитези супроти католицького і протестантського Заходу”.¹⁷

Координував, спрямовував і фінансував цю ідеологічно-політичну кампанію в Галичині відомий російський учений і письменник, ідеолог російського панславізму Михайл Погодін, який у своїх численних працях заперечував існування українців як окремого народу з власною мовою і культурою, не вважав український історичний процес як самостійний і спадкоємний. Організована ним так звана “погодінська колонія” стала ядром московфілів у Львові з числа відомих науковців, письменників, видавців, журналістів.

До цього інтелектуального московфільського табору перекинувся один із побратимів М. Шашкевича, колишній член “Руської Трійці”, видатний діяч українського національного відродження кінця 30-х—40-х років XIX ст. Яків Головацький. Цей, за визначенням Ірини Фаріон, “типовий ренегат-московфіл”¹⁸ став чіль-

ним провідником “азбучної війни”, агентом “русского міра” в Галичині.

Російська імперія, як правило, намагалася передусім прихилити до себе національну еліту, застосовуючи різноманітні маніпулятивні технології та використовуючи російських агентів впливу, які пропагували ідеї російського імперіалізму, фінансували і поширювали російську та російськомовну газетно-журнальну і книжкову продукцію. Особливий наголос у пропаганді московфілів, російських панславістів робився на світовій значимості й величчї російської мови і культури, завдяки якій і мало здійснюватися виховання інших народів в мовно-культурних традиціях російського народу. Таким чином відбувалося розмивання національної самоідентифікації, національна еліта втрачала свою культурну ідентичність, обираючи “лінгвістичну і культурну ідентифікацію з росіянами”.¹⁹

Далі буде.

¹ Костомаров М. Твори: в 2 т. — Т.1: Поєзії, драми, оповідання. — Київ: Дніпро, 1990. — С. 112.

² Костомаров Н. Воспоминаніе о двух малярах// Основа. — 1861. — Кн. 4. — С. 49.

³ Костомаров Н.И. Украина (письмо к издателю “Колокола”)/Колокол. 1860. Л. 61.15 янв.

⁴ Колл[д]ар Иоанн. О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими. Отечественные записки. — 1840. Т. VIII. № 1; № 2.

⁵ Шевченко Т. Повне зібрання творів. У 12 т. Т. 5/Тарас Шевченко. — К.: Наукова думка, 2003. — С. 208.

⁶ Дзюба Іван. Тарас Шевченко серед поетів світу. К., “Либідь”. — 2017. — С. 315.

⁷ Баган О. “І ми в Європі”. Українство і слов’янська ідея в історії й перспективі /Олег Баган//Універсум. — № 7—8. — 2013. — С. 54.

⁸ Брик Іван. Слов’янський з’їзд у Празі 1848 р. і українська справа. — Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том СХХІХ. Львів. 1920. — С. 215.

⁹ Франко Іван. Основи нової слов’янської політики Бакуніна. — Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів. 1912. Т. 109. — Ст. 161.

¹⁰ Славянские съезды XIX—XX вв. Москва. 1994. — С. 54.

¹¹ Кісь Роман. Глобальне — національне — локальне (соціальна антропологія культурного простору). Літопис. Львів. — 2005. — С. 265.

¹² Набитович Ігор. Дерево життя літературного роду. К., Дух і літера. 2018. — С. 241

¹³ Франко І. “Ідеї й ідеали” галицької московфільської молоді // Франко І. Збір. тв.: у 50 т. — Т. 45. — С. 410.

¹⁴ Франко І. Збір. тв. у 50-ти т. — К.: Наукова думка, 1986. — Т. 46. — Кн. 2 — С. 261.

¹⁵ “Життє і Слово”. — 1896. — Кн. 3. — С. 158.

¹⁶ Любченко В. Б. Московфільський фактор і російська влада напередодні та під час війни// Велика війна 1914—1918 рр. і Україна. — К., 2013. — С. 124.

¹⁷ Баган Олег. Іван Франко про галицьке московфільство (Національний етюд) — Українська літературна газета. — № 11, 1 червня 2018 р.

¹⁸ Фаріон Ірина. 1. Московфільство Львова: історія. 2. Московфільство Львова: сучасність. — “Слово Просвіти” ч. 47, 22—29 листопада 2017 р., ч. 49, 7—13 грудня 2017 р. ч. 48, 29 листопада— грудня 2018 р. — С. 13.

¹⁹ Єва М. Томпсон. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм. К., Вид-во Соломії Павличко “Основи”. 2008. — С. 49.

Сіверщина краєзнавча (травень—червень 2019 р.)

о. Юрій МИЦИК,
д. іст. н., проф., засл. діяч науки і техніки України

Така надзвичайно важлива галузь історичної науки, як краєзнавство, розвивається в Україні з труднощами і нерівномірно. Ще в советські часи краєзнавство заборонили (1929 р.) і лише в 60-х рр. ХХ ст. почали відроджувати. Але в брежнєвсько-сусловські часи, особливо після зняття з посади першого секретаря ЦК КПУ Шелеста і приходу на його місце Щербицького (1972 р.), знову настали лихі часи для краєзнавства. І все ж воно вистояло! І тут, безсумнівно, серед історичних регіонів України пальма першості належить Сіверщині. Досить сказати, що в Чернігівській області регулярно проводять конференції і видають збірники з їхніми матеріалами у Чернігові, Батурині, Ніжині, а у Сумській — у Сумах, Глухові, Конотопі. Іншу картину бачимо в областях півдня і сходу України, і це одна з причин популярності ідей “русского міра” серед частини тамтешнього населення...

Лише у травні-червні 2019 р. на Сіверщині було проведено три важливі конференції. Першими за хронологією були науковці та музеєзнавці однієї з гетьманських столиць — Глухова. 30—31 травня там відкрилася чергова Всеукраїнська конференція “Сіверщина в історії України”, організаторами якої виступили Національний заповідник “Глухів”, Центр пам’яткознавства України та Глухівський національний педуніверситет. Перед початком конференції її учасники отримали фундаментальний том (уже 12-й), в якому було вмі-

щено доповіді близько 100 учасників з різних міст України. Доповіді було розділено на 5 груп: пам’яткознавство та пам’яткоохоронна справа, історія та культура давніх часів і середньовіччя, нова історія, музейна справа. Хоча тематику не обмежували (було представлено доповіді й статті стосовно краєзнавства всієї України), але у центрі уваги була, звичайно, історія Глухова й Глухівщини. Відкрив конференцію кандидат архітектури Василь Вечерський доповіддю “Охорона культурної спадщини в історичних містах”. З не меншою увагою заслухали доповіді к. іст. н. Сергія Єсюніна, присвячену вивченню “ПСЗ (Полного собрания законов Российской империи) як джерела до історії Глухова”, к. іст. н. Богдана Галя про пожежні команди в містах Лівобережної України кінця XVIII — першої половини XIX ст., Яніни Діденко про старожитності Чигиринщини у творах Тадеуша Падалки, Олени Кужельної про впровадження системи сільських виконавців на Шосткинщині у 1924—1925 рр. та ін. Особливий інтерес викликали доповіді к. іст. н. Інни Тарасенко та Миколи Гороха, в яких порушили заборонені в советські часи теми. У першій доповіді — “Про відносини між глухівцями та військовими російського глухівського гарнізонного полку в п. п. XVIII ст.” І. Тарасенко зупинилася на неприкрашеній картині перебування російських військ у Глухові. Тут замість традиційної ідилії, яка змальовувалася у офіційній історіографії, бачимо картину майже постійних конфліктів, викликаних свавіллям солдатні (побиття, крадіжки, навіть гвалтування жінок і вбивства).

В іншій доповіді (“Політична карикатура на шпальтах окупаційної преси: Сумська область (1941—1943 рр.)” аналізувалися матеріали окупаційних газет “Новий час” (Шостка), “Визволення” (Конотоп), “Сумський вісник”, “Останні вісті” (Кролевець) та ін. Вони містили інформацію, потрібну гітлерівській владі. Водночас у них влучно критикували сталінський режим. У низці статей-довідей містилася публікація архівних документів як от мате-

ріалів глухівської міської ратуші XVII—XVIII ст., документи з історії роду знаменитого українського композитора XVIII ст. Дмитра Бортнянського (д. іст. н. Ю. Мицик, к. іст. н. І. Тарасенко). Завершилася конференція екскурсією до старовинного Путивля.

6-7 червня естафету підхопив Батурин. Тут було проведено вже XVI Батуринські читання, присвячені 350-й річниці заснування гетьманської резиденції у Батурині, які відбулися на терасі палацу гетьмана Кирила Розумовського. На цьогорічному науковому заході, організаторами якої є Національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця”, Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка, Центр пам’яткознавства НАН України, Українське товариство охорони пам’яток історії та культури, Чернігівська обласна організація Національної Спілки краєзнавців України було подано рекордну кількість доповідей — 56. На початку пленарного засідання чернігівський дослідник Сергій Павленко презентував власну книжку “Батуринська фортеця”, що нещодавно вийшла у світ у видавництві “Мистецтво”. Також було презентовано поважне археографічне видання Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України — “Архів ранньомодерної Української держави. Т. 2: Документи Ніжинського полкового суду 1736—1747”.

Виступи Віталія Мамалиги, Юрія Мицика, Інни Тарасенко, Наталі Саєнко, Каріни Солдатової, Сергія Токарева, Сергія Зозулі, Акаша Крішана, Алли Попружної, Ніни Воробей, Галини Євсєєвої, Зої Сніжок та інших дослідників охопили широке коло теоретичних та прикладних питань вітчизняної історії доби Гетьманщини й актуальних проблем сучасного музеєзнавства, пам’яткознавства, краєзнавства. Було підкреслено особливу роль Батурини у державотворних процесах XVII—XVIII ст. Матеріали XVI Батуринських читань буде оприлюднено в черговому збірнику наукових праць “Батуринська старовина”.

А 20 червня відбулася конференція “Пантелеймон Куліш та його доба” у Борзні і с. Оленівка Чернігівської області, присвячена 200-літтю від дня народження класика української літератури і вченого П. Куліша. Її організатори — науковці Інституту історії та Інституту української археографії та джерелознавства (ІУАД), до котрих приєдналися історики з Національного університету “Чернігівський колегіум” та музею-заповідника П. Куліша “Ганнина пустинь”. Київський десант науковців очолили заст. директора Інституту історії д. іст. н. Геннадій Боряк та директор ІУАД Георгій Папакін, які виступили з цікавими доповідями. Не менш цікавими були доповіді докторів іст. наук О. Яся (“П. Куліш і великий український історичний наратив”), Федора Медвідя (“Історіософська концепція П. Куліша в контексті українського національного відродження”), Ірини Колесник (“Епоха Куліша: “казус відсталості” як історичний ескелозив”), Олександра Удода (“Історіософсько-публіцистичне осмислення П. Кулішем української минувшини”), доповіді о. Юрія Мицика, Оксани Ковальчук і к. іст. н. Інни Тарасенко про археографічну діяльність П. Куліша. У доповідях інших науковців з Києва, Чернігова, Кривого Рогу, Качанівки (Сергій Зозуля, Наталя Барабаш, Катерина Кравченко та ін.) розглядалися зв’язки письменника з Тарновськими, історична топографія Ніжина за романом “Чорна рада”, заслуги роду Білозерських у збереженні та популяризації творчої спадщини Куліша. Конференція завершилася у с. Мотронівці — родовому гнізді П. Куліша й Білозерських, де науковий співробітник музею “Ганнина пустинь” Алла Богдан провела екскурсію-лекцію “Життя і творчість Пантелеймона Куліша у Мотронівці”.

Загалом усі три конференції зробили великий внесок у науку, зокрема в історичне краєзнавство, викликали значний інтерес громадськості, а їхні матеріали ефективно використовують працівники музеїв у патріотичній просвітницькій діяльності.

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

Понад 20 років у столиці України діють земляцтва, що гуртують киян, які народилися в різних регіонах. Серед найбільш відомих своїми громадськими ініціативами — Волинське братство, якому цьогоріч виповнюється 20 років. На рахунку Міжнародного громадського об’єднання — сотні благородних справ. 28 червня (на День Конституції України) з ініціативи та реального сприяння Волинського братства (голова — народний депутат попередніх

На пошану українського Державника

“Він був Українцем. Не хохлом, не малоросом, а Українцем. Послідовним, тверезим, упертим. Але цю впертість спрямовував на користь державі. Волинське коріння таки далося взнаки. Мріяв про успішну, потужну, визнану у світі й шановану цим світом Україну... Від природи був дуже сильним. Тому й не гнувся: ні у прямому, ні в переносному значенні. Мав власну гордість і гордість за державу, якій щиро та вірно служив. І нікому не дозволяв ображати її честь. А ще — ніколи не торгував собою заради якихось швидкоплинних політичних (не кажучи вже про фінансові) інтересів. Де б він не працював — Україна була понад усе”.

З ініціативи та сприяння Волинського братства в Старому Чорторийську на Волині відкрито меморіальну дошку видатному українському дипломатові — Надзвичайному і Повноважному Послу України, народному депутату України 2 скликання Антону Бутейку.

скикань Сергій Шевчук) у смт Старий Чорторийськ було відкрито меморіальну дошку відомому — видатному українському дипломатові Антону Бутейку. Її встановлено на фасаді середньої школи, яку він колись закінчив. У церемонії відкриття взяли участь президент Волинського братства академік Микола Жулинський, родичі Бутейка, односельці, представники Волинського братства, поважні гості з району та області. Надзвичайний і Повновжний посол України О. Моцик окреслив довгий і плідний професійний шлях Антона Бутейка від стін цієї звичайної сільської школи до Ор-

ганізації Об’єднаних Націй, де відомий дипломат представляв Україну, захищаючи її інтереси. А Микола Жулинський зацентрував на тому, що Антон Бутейко був ще й розробником Основного закону — Конституції України, коли працював у Верховній Раді. Тож глибоко символічним є те, що меморіальну дошку А. Бутейку відкривали саме на День Конституції, до творення тексту якої він мав безпосередній стосунок! Директорка школи О. Брик зазначила, що меморіальна дошка при вході до навчального закладу буде щоденним нагадуванням кожному учневі, що доля кожного — в його власних руках! Керівництво школи разом із представниками

Надзвичайний і Повновжний посол України О. Моцик на відкритті меморіальної дошки А. Бутейку

місцевої влади поділилася ідеєю створення в стінах Старо-Чорторийської школи меморіального музею Антона Бутейка та інших історико-героїчних постатей, які народилися в цьому давньому краї та прославили його своїми трудовими і ратними подвигами в ім’я рідної Батьківщини. Водночас відбулось урочисте підписання угоди про співпрацю між МГО “Волинське Братство” та дирекцією Старочорторийської школи задля поповнення фондів шкільної бібліотеки.

України сином зріс

2 липня 2019 р. Михайлові Іванюку виповнилося б 90 років, його ім'я відоме не тільки в нашому районі, області. Його добре знають в Києві та інших містах України, де він побував з патріотичною місією.

Педагог, краєзнавець, фольклорист, письменник, громадський діяч Михайло Іванюк за 48 років своєї публіцистичної діяльності опублікував чимало матеріалів на сторінках місцевих газет. З ініціативи та його участю у Вижниці збудовано пам'ятник Тарасу Шевченку, Лук'яну Кобилиці, символічну могилу “Борцям за волю України”, пам'ятну каплицю на місці Буковинського віча 1918 р., встановлено і посвячено Хрест на місці розстрілу енкаведистами у Вижниці селян 10 жовтня 1944 року.

З 1959 року Михайло Іванюк працює інспектором шкіл Вижницького райвідділу освіти. Умови роботи були важкими, транспорту не було, школи працювали у дві зміни. Ввечері навчалися дорослі. У таких умовах працював до 1973 року. За цей час сховався пішки усіма стежками краю від села Волока до Сарати на Путильщині (на той час належали до Вижницького району). Михайло Іванюк вважав цю працю почесною, бо колись на такій посаді в цьому районі працював письменник Юрій Федькович.

Станом на травень 1993 року в населених пунктах Вижницького району діяло 37 осередків “Просвіти” із кількості 645 членів, це було найбільше і найактивніше райоб'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка у Чернівецькій області. На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року у Вижницькому районі за Самостійну Україну було віддано 96,3 % голосів, це один з найкращих результатів серед районів Чернівецької області.

Починаючи з 1989 року Михайло Іванюк разом зі своєю дружиною Михайлиною брали активну участь у національно-патріотичних заходах, що відбувалися у Чернівцях та інших населених пунктах Буковини і Гуцульщини. Співали патріотичні пісні у хорі “Просвіта” і церковних хорах Вижниці та Виженки, а найкращою пам'яткою по собі залишили створений краєзнавчий музей.

Вшановуючи патріота рідного краю, у краєзнавчому музеї Іванюків зібралася творча інтелігенція Вижниччини.

Вечір-спогад “України сином зріс” організовано з ініціативи районного об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта”, Вижницької районної бібліотеки, творчої інтелегенції.

С. Д. МЕНЗАК,
провідний бібліотекар Вижницької районної бібліотеки

Велика жалоба прийшла у Білоцерківську “Просвіту”. Зупинилося серце великого сина Білої Церкви, поета від Бога, літературного критика, перекладача, громадського діяча, життєлюбця і доброго сім'янина Володимира Опанасовича Іванціва.

Народившись у сім'ї священнослужителя, Володимир Опанасович відчув на собі невидиме і тяжке пригнічення, коли соціальний стан був ледь чи не ви роком.

Зміг реалізувати себе у виробництві, коли прийшов у ливарний цех юним хлопцем, протягом кількох років став провідним спеціалістом.

Тоді доля звела його з однодумцями, які яскравими Волосожарами засяяли на небі української літератури. Літстудія “Заспів” стала справою життя Володимира Опанасовича, його гордістю. Саме там, у творчих і дружніх суперечках, відшліфовувалися вірші, які стали основою його першої збірки “Русьва Рось”. Тепер на Небесах багато заспівчан приймуть побратима у своє коло.

Подвижництвом і невтомним ентузіазмом відзначалася його участь у відродженні товариства “Просвіта”, багаторічним очільником якої він був. Тоді

Тайна БРАТЧЕНКО,
м. Біла Церква

Володимир Іванців був не лише письменником, не лише просвітянином і громадським діячем, а постійним і незламним борцем за волю нашого народу, за незалежність України, за збереження рідної мови. Дехто недолюбливав його за різкість і прямолінійність, за впертість і загострене почуття справедливості. Адже він не визнавав ніякого пристосування й компромісів, ніколи не кривив душею.

Пригадую першу зустріч з ним. Наприкінці дев'яностих років, за телефонною домовленістю, завітала до нього в гості. Володимир Панасович обіцяв дати оцінку моїм оповіданням. Двері відчинив літній суворий чоловік з насупленими бровами й козацькими вусами. Він прискіпливо вичитав текст, багато домовленістю, виправляв так, що незайманими лишалися кілька рядків на кожній сторінці.

— Треба усе виправити і переписати! — похмуро заявив.

— А може і не треба надалі писати? — несміливо запитала.

— Як це не треба? Ви що — вважаєте працю письменника легкою? Ідіть і пишіть! Чекаю наступного тижня з виправленим текстом! — наказав сердито.

І чомусь не змогла не послухатися такого чоловіка, впевненого в собі і в мені. Тому прийшла до нього знову.

Так Володимир Панасович став моїм редактором і наставником. Чимало білоцерківських письменників видали свої твори за редакцією Володимира Іванціва.

Сам письменник мав талант ліричного і філософського поета, полум'яного публіциста, гострого сатирика й гумориста і чудового перекладача. У його творчос-

Погас вогонь білоцерківського Прометея

з'являються його збірки “Вернутися дощем”, “Знаки злодіяки”, “Український терпєць”, “Трички-брички”, “Івангеліє від Іванціва”, “През шаблю маєм право”, “Автограф кохання”, “Окраєць часу”, “Кобзар білоцерківський”, “Відкритим текстом”, “Поглянь на себе у своїй сльозі”. Але справжнім громадянським подвигом стала його праця “Подолання синдрому Гоголя”, упорядкування книги спогадів “Голокіст”, матеріалів науково-практичної конференції “Голод 1932—33 рр. — найбільша трагедія України”,

“Голодомор у Білій Церкві”, створення літературної антології “Заспів” на Пороссі” та співавторство в книзі “У часі Руху в просторі “Просвіти”.

До останнього свого дня Володимир Іванців не полишав літературну працю. За кілька днів до смерті він поставив крапку в фундаментальній праці “Смак води, або Бог не коловорот”, де систематизував літературознавчі й критичні нариси, статті та дослідження творчості білоцерківських письменників і літераторів. На жаль, побачити книгу йому вже не судилося. На порозі ві-

чності Поет пише вірш, який став його лебединою піснею:

FINITA

Я припиняю боротьбу,
І ця поразка остаточна.
Її сприйняв би, може, мовчки,
Та стогін кривдно рветься з вуст.

Жорстока юносте, не троль
Душі забутими думками:
Не прокидаються вулкани,
Коли спустошене нутро.

Марного страчених звитяг,
З чим ти постанеш перед Богом,
Коли обріже обрій шлях
Відразу за твоїм порогом?

До неба творячи мольбу,
Ти пропливеш над
ним святочно...

І ця поразка остаточна,
Я припиняю боротьбу.

08.07.2019 р.

Білоцерківські просвітяни схилиють голову перед світлою пам'яттю Володимира Іванціва і розділяють з його сім'єю цю непоправну втрату. Спійте спокійно, Поете і Громадянине!

Білоцерківська “Просвіта”

Пам'яті товариша

Яким він був... Коли ще пече біль від несподіваної втрати, дуже важко писати про близьку людину в минулому часі.

ті всі книжки особливі і цікаві. Та на мою думку, поетична збірка “Поглянь на себе у своїй сльозі” є найбільшим літературним досягненням і найвищим успіхом автора. Хоча написана в страшний для нього час — після передчасної смерті доньки. Горю не зломив його, а весь біль вилився в поетичні рядки, які диктувало серце.

Навіть коли підступна хвороба прикувала до ліжка, коли він міг пересуватися лікарняною палатою лише на милицях, все одно не здався хворобі і продовжував писати. І в лікарні він не залишався насамоті. Щодня до нього приходили відвідувачі: письменники, журналісти, просвітяни, бібліотечні працівники, громадські активісти, колишні колеги з заводу... Зрозуміло, що насамперед, запитували про здоров'я, а він — про те, як ведеться робота в “Просвіті” і мусила, як його вихованка і просвітянка, “звітувати”. Адже він багато років очолював Білоцерківську міськрайонну “Просвіту” і був справжнім лідером наших просвітян. Жодна громадська акція, мітинг, національне свято не обходилися без участі нашої організації завдяки її очільнику. Володимир Панасович не любив, коли хтось спізнювався і міг зробити іронічне зауваження. Та якось він спізнився сам. Попросив пробачити і пояснив причину: затримався після роботи на дачі і тому не встиг перевдягнутися. Ми були ошелешені: чоловік, якому вже майже вісімдесят років, їздить разом з дружиною на велосипеді на дачу, а після роботи ще й поспішає на засідання у “Просвіту”!

Він мав стійкий характер бій-

ця, відчайдушну козацьку вдачу, тверду впертість і, водночас, добре і щире серце, відкрите лише для рідних і друзів. Він першим приходив допомогти і підтримати тих, хто цього потребував. А його патріотизм був природним і спорідненим з душею, як батьківська кров, як гени роду, що передаються дітям. До речі батько Володимира Іванціва служив священником до революції і за радянських часів.

Пригадую випадок, який це підтверджує. Коли Володимир Панасович очолив “Просвіту”, в нашому місті День Соборності України відзначали, як велике національне свято. Воно планувалося заздалегідь, тривало майже тиждень, запрошували київських письменників, які разом з нашими проводили творчі зустрічі в університетах, гімназіях і коледжах. Одного року 22 січня виявилось дуже холодним і морозним днем. Тоді в усіх школах Києва і області скасували заняття. “Хто боїться морозу, то хай гріється вдома! А хто не боїться — той загартується!” — промовив наш голова “Просвіти”, який не збирався скасовувати заходи на честь Соборності України.

Мені тоді випало виступати у технолого-економічному коледжі разом з Володимиром Панасовичем і відомим київським поетом. Коли ж я побачила поряд з моїм наставником його восьмилічного онука, то здивуванню не було меж. Сніг заліплював очі, мороз жалив обличчя, та Володимир Панасович впевнено крокував попереду, натягнувши до брів шапку, але навіть не піднявши коміра паль-

то. За ним рухалася я, ховаючи ніс і намагаючись втримати за руку його онука, який підстрибував від холоду, мов горобчик. А за нами, зішдулившись, затулюючи капюшоном половину обличчя, просувався столичний письменник. Коли нарешті увійшли до коледжу, то спитала у Володимира Панасовича, як він наважився взяти з собою дитину в таку неgodу? На що мій наставник поважно відмовив: “Так він же майбутній чоловік! І він знає, що повинен сьогодні прочитати вірш про Кобзаря!” Ось таким був завжди: вимогливим до себе, до інших і навіть до найрідніших.

Він був готовий захищати всіх, кого скривдили, і добиватися справедливості. Але тільки не для себе. Нагадаю факт, коли Володимир Іванців запропонував свою збірку на обласну премію ім. Григорія Косинки. Для перемоги йому не вистачало лише двох голосів від членів журі. І тоді колишній голова Київської обласної організації спілки письменників заявив, що він за право головування має два голоси і віддає їх на користь своєї дружини-поетки, яка також претендувала на цю премію. Вона її виграла. Програла справедливість.

Але й не сказати, що Володимира Іванціва недостатньо цінували. Коли три роки тому двоє колег — просвітяни стали клопотати щодо присвоєння йому звання “Почесний громадянин міста”, то жодного з підписантів нам не довелося вмовляти. Навіть навпаки: більшість із них дуже дивувалися, що Іванців досі не має цього звання.

Сам же Володимир Іванців ніколи не домагався ні медалей, ні звання, ні голосів журі на літературних конкурсах. Тому назавжди отримав найвищу і найпочеснішу нагороду — визнання людей.

“Павло Мовчан — не тільки нестримний руйнач літературних догм, але і творець, будівничий української держави”.

Юрій ЩЕРБАК,
Голова Комітету з Національної премії імені Тараса Шевченка

Митець і політик

Єзвання, чини, і нагороди, що присвоюються президентами, урядами, комітетами, бюрократами — і які нерідко бувають випадковими, необ'єктивними, в суєті суєт народженими. Але є найвищі у світі звання, що проростають природною силою долі, наче розлоге, могутнє дерево, що виривається з-під землі на волю — і ніяка сила його не в змозі зупинити: ні вічна мерзлота диктатури, ні пустельне безводдя безпам'ятства, ні вбивчі вітри токсичних ідеологій. Це звання — український Поет.

То є стихійна могутня сила слова тривоги, щастя, захоплення життям, сила любо-

ві й трагічних пророцтв, сила, яку породжує нація для того, щоб утвердити свою правду у часі й просторі. Серед таких поетів милістю Божою бачу Павла Мовчана. Поета, який створив фантастичний світ плетива українських слів — напівзабутих, ще не відкритих, архаїчних і модерних слів, об'єднаних язичницькою енергією поетового генія.

Свою перекладацькою подвижницькою працею Павло Мовчан привів в Україну десятки інших поезій, запаливши в нашому небі ціле

сузір'я поетів іноземних. Павло Мовчан — не тільки нестримний руйнач літературних догм, але і творець, будівничий української держави. Він будує “Просвіту” — українську духовну державу всередині держави бездуховної, неукраїнської. Він бореться за українськість тої держави, яка 28 років блукає над прірвою, поборюючи внутрішню корупцію

і зрадництво та історичну амнезію — і зовнішню агресію віковичного ворога України.

Нещодавно підпис Павла Мовчана і Любові Голоти з'явився у листі 20-ти українських письменників, серед яких Іван Дзюба, Дмитро Павличко, Михайло Слабошпицький, Михайло Сидоржевський та інші — цей лист висловлює тривогу з приводу повзучого російського реваншу, та містить підтримку євроатлантичному курсу України, що його проголошує партія “Європейська солідарність” П. Порошенка. Проросійські сили зваблюють нас миром з міжнародним злочинцем Путіним, забуваючи про досвід миролюбця Чемберлена, який приніс Британії ганьбу і війну. Нас гіпнотизують “новими обличчями”, забуваючи, що кожна нація пишається “старими вічно” обличчями Учителів, Будителів, Поетів і Пророків.

Нові провінційні месії намагаються відучити нас від високих слів і понять, привичити до пофігізму, до гасла “А какая разница?!” , до люмпенського безнаціонального суржикю.

Але є в нас високі слова і високі поняття, невідкладні ніяким “квартилам”. В нас є поезія Павла Мовчана:

*О земле, зрощена з душою,
домівко вічності і снів, —
співмірен кім'яхові глею,
сніжинці, що лягла долів;
постав я з тебе,
повертаюсь
у твоє лоно день за днем
суть — не вагу — я зберігаю,
виснажуємось навзаєм.
Твій холод і мене холодить,
Твоє тепло — моє тепло;
Ти — суть, ти — плоть мого народу,
Ти — те, що буде, що було...
не відніму, — додаю любові,
змертвілу глину оживлю
і возвеличу в кожному слові:
о земле, я тебе люблю!*

Шляхетний і непоборний!

Удень ювілею голови ГО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка П. М. Мовчана інтелігенція Луганщини, як і вся наша славна просвітянська родина, щиро привітали свого Провідника. Великий луганець, почесний член Луганського обласного просвітянського об'єднання Микола Руденко наставляв нас, що “Шанують лиш того народи, // Хто власну ниву розорав”. Він і є саме той плугатар, який беззастану розорює й засіває ниву українського державотворення, щоб зійшла сучасна українська політична нація та народилась модерна європейська Українська держава.

Луганці знають і поважають його як видатного політика-державника, відомого далеко за межами нашої Вітчизни визначного громадського діяча, який, спираючись на здобутки своїх попередників, не тільки відтворив просвітянський рух в Україні, в основі якого закладені історичні підвалини вітчизняного державотворення, а й наповнив новим змістом духовні орієнтири сучасного культурно-освітнього виміру на засадах україноцентризму та гармонії з діяльністю вищих космічних сфер.

Він — яскравий представник українства — не тільки сумлінно вірою і правдою слугує своєму народові, а й є яскравим уособленням його шляхетності та непоборності, дороговказом на складному історичному роздоріжжі. Філософія “Нас не зупинити і не подолати!”, як і прозорлива передбачуваність наслідків “ігроманії” різновекторних сил на державницькому полі, чимало кому “колять очі”. Вони незручні нікчемам-обивателям, недолугим міщанам і політичним опонентам, деградованим владоможцям, які за Григорієм Сковородою “самі собі на умі”. Літературна та перекладацька діяльність Павла Мовчана, попри її глибину філософічність, терниста. Не всім вона до смаку в нашій країні, бо, на жаль, не всі доросли до неба. Але

правда в тому, що її зрозумів та визнав увесь цивілізований світ. Адже Мовчанова Космологія і Логос — це Всесвіт, який потрібно пізнавати. Вони від Бога. Й тому не мають і ніколи не матимуть обмежень та кордонів.

Згадуємо приїзд П. Мовчана 1997 року до Луганська. Глибоко проаналізувавши та вникнувши в ситуацію в середовищі місцевих національно-патріотичних сил, він її

не тільки “розулював”, а й гармонізував, опікуючись до цього часу просвітянськими структурами області. Ось чому випестувані ним, вони не зрадили українській національній ідеї та здобуткам державотворення на крайньому сході України. Зорганізувавши і піднявши на відсіч російській військовій агресії і озброєним проросійським посіпакам, місцеві просвітянські сили, попри заборони й переслідування рашистів, продовжують не легально виконувати свою місію на непідконтрольній Україні поки що частині Луганщини.

То ж передали Павлу Михайловичу віншування й від тих, хто, ризикуючи власним життям, й нині працює на Україну, захищає її в умовах війни в Луганську, Алчевську, Брянци, Кадіївці, Антрацитівському, Лутугинському, Перевальському, Ровеньківському районах:

“...Попри Вашу байдужість до вихвалень і лестощів, переконані, що титанічне подвижництво в ім'я України-неньки дав-

но перетворили Вас, Павле Михайловичу, на непохитний Символ і Оверг нації. Не можна не виділити надзвичайно важливий аспект Вашої діяльності, який викликає злобу і ненависть та хвилю заборон і нищення з боку російського путінізму. Йдеться про організаційне зміцнення та вплив Світового українства на події, пов'язані з анексією та окупацією української території Російською Федерацією. Саме Ви були в числі фундаторів УВКР та проведенні Всесвітніх Форумів українців, де відіграєте ключову роль спільно з когортою просвітянських активістів. Наша сила в єдності та випестуваному молодому патріотичному поколінні, яке продовжить нашу просвітянську візію. Не зупиняймося на досягнутому...”

З Луганщини “Просвіта” Вам бажає
*Добра, здоров'я, довголіття,
Щастя безмежного ще на століття,
Хай скрізь буде лад — на роботі, в сім'ї —
І радість на серці, і хліб на столі,
Хай світлою буде життєва дорога:
Любов від родини і ласка від Бога!..*

З роси й води Вам, дорогий Павле Михайловичу!”

Від імені і за дорученням правління
Голова Луганського обласного об'єднання ГО ВУТ “Просвіта”
Володимир СЕМИСТЯГА

В українському часі з промови Павла Мовчана на ювілейному вечорі в «Українському домі»

Перед тим, як подякувати Вам, шановні мої друзі-сучасники, хочу висловити хвалу Всевишньому за те, що народився українцем у минулому сторіччі в органічному середовищі, яке не втрачало зв'язків з українською землею... Моє покоління дітей війни знало, як добувати вогонь кресалом, які можна злаки споживати, а які — ні, нам в дитячі очі заглядала смерть, і ми полотніли, бо впізнавали в тих очах ще вчора живих родичів... Але трагізм життя не затьмарював самого життя, яке виявляло себе у вибиванні ложкою на заслінці від печі гопака, неймовірного солоду синього грудкового цукру чи гіркоті краденого тютюну в “самокрутках”...

У наших знічках білили сонячні полотна, розстелені побіля річки Раківка... А слух наш переповнювався не лише голосінням над забитими, але і розлогими співами за великими столами з нагоди толоки чи весілля, чи храмового свята... Ми затерпали від радості, коли поверталися фронтовики, а згодом і вихудлі за-сланці з пекельного краю, який називали Сибіром...

Замість самогонки — денатурат, замість м'яса і риби — печені буряки, піріжки з квасолею... А понад усім цим — розлога, безмежна, на всю просторінь наша пісня... Як солодко було засинати під цю гармонію голосів... І як нестерпно боляче прокидатися від крику матері, коли з двору за недоїмку фінагент з району разом з головою сільради виводи-

ли корову, що огинаяся, висмикуючи з рук напасників налігача...

Але: мені припав до душі вислів Артура Шопенгауера “людська воля ніколи не вмирає, виявляючи себе в інших поколіннях”...

Воля — ключове слово для нас, актуальне для будь-якої ситуації в Україні. Воно не менш значиме сьогодні, як і за часів Козаччини чи боротьби загонів Зеленого, серед яких були мої родичі: і Селех, і Штольба, і Хрусь, що діяли на Київщині аж до голодівок 33-го року, коли... Господи! Довели односельців до людоїдства... Голод 47-го року перегукувався з тим, 33-м роком...

Згадую принагідно вислів Дрюона, справжнє прізвище якого було Кисіль, але у Франції його писали як “Кессель”. Вислів, який вже стосується сьогодення: “Ми втрачаємо орієнтири, і складається враження, що ми ковзаємо по поверхні часу, дрейфуючи на плаваючій крижині”. Це стосується сьогодення... Нам необхідно знову думати про кореневу систему, аби вчепитися міцно у власний ґрунт, який все ті ж загребущі руки висмикують з-під нас, відправляючи в європейський рай чи пропонують на велосипедах їхати знову до Сибіру...

Чому я про все це? Тому, що колиська нашого завжди пасіонарного відсотка може ось-ось урватися разом з гаком з потрухлявілого хатнього сволака... І нам знову необхідно провести загальнонаціональну мобілізацію, як це було 30 років тому, коли ми всі, тут присутні, перетво-

рювали оце капище на громадський просвітницький заклад: “Український дім”. Український дім в широкому розумінні, де ми так і не стали господарями. Як ви знаєте, в ньому хазяйнують зайди... За ці 30 років держава не відтворила навіть українське слово... Проте, я певен, дух наш не погамований!

Я люблю українську історію з її величними, звияжними і трагічними сторінками, тому і працюю над відтворенням її славних сторінок в проекті, кінопроекті “Від Святослава до Небесної сотні” спільно з М. Я. Голомшою та Дм. Ломачуком. Проте не менш цікавими, я передбачаю, будуть сторінки нашого завтрашнього... Про це свідчать наші майданні протуберанці... І хай це буде застереженням для тих, хто нашу землю вибрав собі за об'ївання... Тому особливо ретельно з Дм. Ломачуком ми працюємо над темою “Колішчина”.

Колись, перебуваючи в ізоляції довгі роки в Салоніках, Пилип Орлик в своїх “Діаріушах” вимагав, щоб ми не лише прогнозували, передбачали завтрашні події, але й впливали на них. Це наша спільна справа — впливати силою свого розмислу, тобто думки...

Мені випала щаслива доля запізнати великих людей віку: від Чінгіза Айтматова, Мустая Каріма, Гранта Матевосяна,

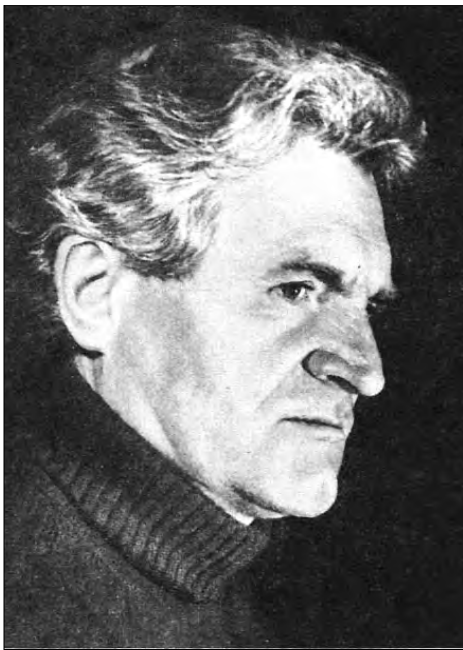

Тамаза Чіладзе, Кнута Скуєнікса, Мамеда Ісмаїла, Разміка Давояна, Олжаса Сулейменова, Йосипа Бродського, Олександра Кушнера, Льва Ананського, Георгія Гачева, Васілія Белова, Валентина Распутіна... Не перерахувати всіх тих, хто мене вчив любити слово... Так само, як великих учителів нашої нації: Максима Рильського, Павла Тичину, Олеса Гончара, Івана Драча, Дмитра Павличка, Віталія Дончика, В'ячеслава Брюховецького, Миколу Жулинського, Романа Іванчука, Романа Лубківського, Петра Осадчука, Юрія Мушкетика, Миколу Ільницького, Дмитра Кременя та, зрештою, з усіма присутніми сьогодні тут: від Івана Зайця, Валерія Асадчева, Георгія Філіпчука, перелік великий... Можна поіменно згадати усіх. Але особлива подяка моїй дружині — Любові Голоті, що затила цей вечір...

Спасибі Вам за те, що ми в одному українському часі, українській державі, Українському домі.

Хай Бог береже Вас! Дякую за те, що ми сучасники!

Борис Мозолевський

Я був вражений одвертістю таких його рядків:

*Фридрих Енгельс! Какими тропами
Поднимались мы к безднам,
срываясь вниз,
Чтоб однажды открылось, что был
утопией*

Марксом выстраданный коммунизм...

Я почув їх на літстудії, що була на вулиці Пушкінській при видавництві “Молодь”. Керував студією доброзичливий і суперобережний Дмитро Білоус, який, почувши це, помітно розгубився. Гадаю, він давно вже також прийшов до цього висновку, однак німотствував про нього. А тут йому треба якось реагувати на грікі слова поета. І реагувати, засуджуючи. Бо ж із одверто еретичною для “правил гри” в совку тезою виступив молодий поет. І Дмитро Григорович безвразно, очевидно, сам собою дратуючись, щось пробурмотів: мовляв, він завжди підтримує соціально гостру поезію, котра з громадських позицій атакує ті негаразди, котрі інколи й подеколи зустрічаються в нашому житті, але тут авторові трохи зраджує почуття міри...

Автор вірша — Борис Мозолевський, про якого я ніколи не чув, — поставний, енергійний, із відкритим вольовим обличчям, іронічно дивився на Білоуса, добре все розуміючи. Принаймні, так воно мені пригадується. Пам’ять, як відомо, має ту особливість, що часто або губить, або додає якісь нюанси.

Ми, студенти університету, ходили на літстудію “Молоді” в ролі жадібних слухачів і глядачів. Там уперше побачили і почули “парубка з Парнасу” Миколу Сома (так назвав його в своєму фейлетоні Володимир П’ятов), зухвалого й безапеляційного та експресивно-буреломного Григорія Кириченка, замряного і співомовного Василя Діденка, були ще якісь поети (чомусь запам’яталися самі поети, які потім зникли кудись із літературного обиду), і зовсім не запам’ятався жоден прозаїк.

Мені, враженому соціальною відвертістю Бориса Мозолевського, захотілося почитати його більше. І вже незабаром після відвідин популярної тоді книгарні, що була на розі вулиць Пушкінської і Леніна (нині Богдана Хмельницького), я мав його збірки “Начало марта” й “Шиповник”, котрі сумлінно, мовби готуючись до екзамени в університеті, “проробив”. Нещодавно знайшов у себе ті наївні нотатки. За всього іронічного ставлення до своїх тодішніх “дискурсів” не можу не погодитися з тими висновками: у віршах забагато “голої” публіцистики. Отож вірші Мозолевського, писані російською мовою, не видалися тоді мені найсильнішими. Вони були сміливі думками, соціально гострі, але подеколи аж надто декларативні. Тоді за роль літературних лідерів і поетичних зірок місцевого масштабу боролися голосисті селюки Сом і Кириченко. Та ще зі стриманою іронією дивився на всіх загадковий Павло Мовчан. Сом брав особливую задушевність й сатиричною загонистістю, а Кириченко громовим звукописом і буреломним поетичним темпераментом. Шкода, що згодом їхні таланти мовби ви-

Той, на кого Скіфії пощастило

Нова книга Михайла Слабошпицького “З пам’яті дзеркала” завершує своєрідний цикл мемуарної прози, де вже оприлюднено “Протирання дзеркала” і “Тіні в дзеркалі”, що мають широкий розголос.

Книга, як і дві попередні, з’явиться у видавництві “Ярославів Вал” улітку.

Пропонуємо увазі читачів цей мемуарний фрагмент.

чахли, й вони не виростили на тих, на яких заповідалися.

Звідки мені було знати про особливі повороти долі Бориса Мозолевського і про його духовну історію до тих днів, коли я його вперше побачив і почув? Про його марення небом, про те, що в отроцтві та юнацтві Борис просто не уявляв собі іншого життя, в якому він — не пілот. Можливо так у мріяннях злітав до небес Антуан де Сент-Екзюпері.

Кілька років тому поет і актор Михайло Сіренко вручив мені цікаву книжку. Виявляється, вони в юності, заприязнившись між собою, пишучи один одному, створили цілий епістолярний роман. Не знаю, чи сьогодні можливе щось таке. Здається, епістолярія або безнадійно вмирає, або вже вмерла. Шалений ритм життя, розшарпаність сучасної людини, її хронічна поверховість реакцій та думок не сприяють інтимному самозосередженню над аркушем паперу, на якому ти беззастережно звиряєшся далекому адресатові в тому, що тобі “на серце лягло”. Інші часи, інші способи комунікації та й уже багато в чому інші люди. Ми переваж спількуємося мобільниками, есемесками й електронною поштою. Лаконічність зведена в культ. І жодних емоційних слововиливів, на які спокушав і які витримував терплячий папір. Це вже майже нова цивілізація, котра полегшує побут, спрощує й дає нові форми спілкування, але й багато в чому окрадає нас.

За цю книжку треба дякувати Михайлові Сіренку, який склав усе те до купи й попрацював Миколу Шудрю якось пояснити читачеві схвилюване і домежно ширше словолитство двох юних селюків, які виношували в собі бонапартстські плани стати кимось, вивищитися в житті. Очевидно, саме з таких ідеалістів-мрійників і виростають видатні індивіди.

Перше враження від цих епістол — глибоко комічне. Подекуди навіть важко стримати регіт. Але потім у тобі з’являється щось подібне до ностальгії і співчуття. Співчуття до безнадійно наївних сільських мрійників. Знаючи, що доступ до соціальних ліфтів у них був обмежений (а вони про це не мали жодного уявлення, ба навіть не задумувалися про те), навіть жалієш хлопців, які в своїй нестримній ейфорії намірюють для себе едемне майбуття. Розумієш, що вони могли зректися своїх сміливих сподівань, опинившись кілька разів у життєвих нокаутах. І ніхто ніде — окрім їхніх ще тоді патріархальних сіл — навіть і не почув би їхніх імен.

Микола Шудря зумів побачити в цих епістолярних ламентациях щось більше, аніж лежить на поверхні. Як тут не згадати Ростанове: “Я — не слова, я — те, що за словами...”

Справді, так, мабуть, зорі в небі стали, щоб на землі таке сталося. Двоє ровесників — один із південно-степового села, а другий із села Бородянського району столичної області — розпочали епістолярний роман. Різні вдачами, все ж мали те, що їх спільнило — вони були натхненними римуваннями, а тому марили літературними лаврами й жили пожаданнями вилетіти з тісного сільського гнізда у світ широкий. Я сам добре звідав це почуття, коли в записаній тиші сільських вечорів, під мерехтливими зорями на високих небесах ловив себе на тому, що “за великими, за незнаним невимовна туга...” (Олекса Влизько).

Отже, наші віршописці обмінюються своїми екзерсисами. Пишуть один одному про своє розуміння життя. А розуміння таке: як добре, що маємо щасливе дитинство, котре нам подарував товариш Сталін, і як погано, що на нас клацає зубами проклятий імперіалізм і брязкає зброєю зловісна Америка. Їм усе зрозуміло. У них — жодних сумнівів. Сумнівів подеколи тільки

з’являються, коли вони діляться своїми начебто амурними “історіями”, хоча насправді історій ще немає. Ще тільки хтось на когось тепло глянув. Хтось когось потримав за руку. Або сказав: “Давай дружитимемо!...” Це навіть ще не передісторії. Але вони ставляться до них так серйозно, як до міжнародного становища. Передісторії починаються там, де в них уже вибухне гормональний шторм. Коли почнуться перші поцілунки та обійми. Як мені здається, ці епістоли цікаво прокоментував би, якби він їх прочитав, Зигмунд Фрейд. Це цікава для нього лектура, котрою він проілюстрував би свої теорії.

Але мені йдеться про інше. Про соціальне визрівання цих юних істот, про духовне формування їхне. Про те, з чого почалися світоглядні засади. І про таку оригінальну еволюцію одного з них — Бориса Мозолевського, що ріс із матір’ю й сестрою у нужді гіркого напівсирітства. Батька забрала війна, котру хлопець побачив своїми п’ятирічними очима. Думаючи про це, згадаєш рядки Борисового земляка й ровесника Миколи Вінграновського: “Малі — маленькі, більші, менші, дезінфіковані вапном. Так стали ми, народоперші, його незаскненим вікном”.

Борис розповідає далекому приятелю: “Радіо я не маю. І, на мою думку, це погано. Все, що припливає в мою пам’ять, це з кіно і книжок. Чора бачив... а сьогодні читаю роман Миколи Трублаїні “Глибокий шлях”. Ти не уявляєш, що це за письменник. Скільки його творів прочитав, і вони такі цікаві, що не можна відірватися від них. Сьогодні думаю провести за читанням всю ніч. Це я роблю, коли якась дуже гарна книжка. Я засвічую лампу (бо електрики в нас немає) й просиджую або пролежую із книжкою, доки її не закінчу... Я зараз задумав написати поему “Корейський народ”. Учора закінчив вірш “Жигулевский портрет”.

Борис пише вірші то українською, то російською. Далі — все більше російською. І листи також починає писати російською. Очевидно, вірячи, що це і “культурніше”, і престижніше. Мовляв, вона — не те, що буденна українська, що звучить довкола. Борисові хочеться чимось вивищитися над шоденням, виінакшитися, приголомшити світ своїм радянським патріотизмом.

Сіренко посилав йому свій вірш “Гармата”:

*Ти жерлом дивишся у далі пурпурові,
Гармата миру й щастя на землі,
І начебто говориш: — Будьте всі здорові,
Колгоспники, і теслі, й ковалі.*

І Мозолевський йому у відповідь віршем “Ілліч і Сталін”:

*Найближче притулившись друг до друга,
Стоять Ілліч і Сталін-богатыр,
І пісня лине в небо повз яруги
І сонце світить радісно навкруги.*

Там сад розцвів, де був колись пустир.

Графоманія? Так, графоманія. І, здавалось би, зовсім безпросвітна. Але ці твори вже залюбки друкують райгазети, а переповнені серйозністю й самоповагою автори мають репутацію поетів місцевого розливу. Схоже на те, що з цих неофітів нічого путящего не може бути. Та ж і їхня безмежна ідеологічна ортодоксальність (чавуннолобі будівники комунізму!) — невиліковна, токсично небезпечна.

Це просто незбагненно, що вони виростили зовсім іншими, аніж заповідалося, людьми.

Їм повернуло на п’ятнадцятий, вони захоплено комсомолують, вірять, що виростають “людьми, гідними епохи комунізму” (з листа Мозолевського). Квазіпоетичний діалог триває. Сіренко виспівує своєю сільською мовою:

*Кругом і гам, і брязкіт зброї
І лютують палії війни.*

*А в нас шахтар стоїть в заботі
І криє норми всі річні.*

А сільський Мозолевський йому відповідає (знай наших!) російською:

*На закате солнце луч бросает бледный,
Сад цветет и речка блещет серебром...
Солнце убегаёт, словно всадник медный
Вечер наступает синий за окном.*

Але в їхніх листах поряд із ритуальними комсомольськими привітаннями, зітханнями закоханих душ, звиряннями про те, як вони розуміють обов’язки та покликання радянської людини, є й грікі слова про те, що так багато несправедливості й кривд навколо, що життя ніяк не хоче ставати таким, як їм хочеться. А ще марення таким майбуттям, якого вони благають у долі. Самодіяльник Мишко Сіренко, що почуввається на сцені, як риба у воді, бачить себе в ореолі артистичної слави, в обіймах прекрасної Мельпомени. А Борис Мозолевський снить небом, без якого навіть не уявляє себе. Тільки пілот. Сталінський сокіл. Ну і, звичайно, вірна поезія також буде при них. Без поезії їм ніяк.

Крізь гектари наївних і кульгавих строф та одноманітні сюжети інтимних пригод серця обидва книжники йдуть до свого повноліття. Сіренко вже кількаразово побував навіть у Спільці письменників у Києві й розповідає приятелю, які з себе і як вони поведуться, поети. Завтра юнаки зроблять перший крок у доросле життя. І ось він: Мозолевський вступає в училище морської авіації, Сіренко — в Театральний інститут. Радісно повідомляють у листах про ці події. Але особиста зустріч їхня все ще відкладається. Вони вже шість років продружили епістолярно. І листи їхні один до одного ще йдуть. І вони ще несуть наївні строфи. Мозолевський тепер цілковито російська людина мовою (хоч і з невиправним українським акцентом!). Він — і раніше категоричний у судженнях — стає цілковито безапеляційним. Кожне його слово про літературу — як помах шаблею, після якого падає відрубана голова.

Його училище переводять у далекий Єйськ “во глубине России”. Звідти він доскільки й ревниво стежить за літературним життям Союзу. В той період Борис безнадійно інфікований маяковщиною. Він старанно, щоб ніде не оступитися, ступає в сліди свого поетичного ідола. Ось характерні рядки з тодішнього вірша Мозолевського “Нам 37”. Звичайно ж, гіперістеричний тон, брутальний вислів і “драбиниста” строфа:

*Эй,
буржуй!*

Подбери-ка хвост!

*Рот,
раскрытый от удивления,
прикрыл хотя б!*

*Видишь! —
заступает на пост
Тридцать восьмой Октябрь!
Слышите,
дядя Сэм? —
нам уже*

37!

Ще “маяковськіше”, здається, не буває.

Мозолевський — сумлінний копіювальник обоженуваного поета. Мені здається, якби тоді влаштували літературний конкурс на маяковщину, то Мозолевський був би на ньому поза конкуренцією.

Цікаво, що він наслідує Володимира Маяковського в писанні — це з’являється в нього й у поведенні. Захоплений своїм творінням “Нам 37”, він надсилав його Сіренкові. Той дає екзерсис друга доцентці філології, яка мала дисертації про поезію Маяковського. Вона нищівно розкритикувала вірш Мозолевського. Про це йому делікатно пише Сіренко. Реакція Мозолевського: мовляв, вона анітрохи не розуміється на поезії, не бери на серйозно її нудних теревень і т. ін.

А коли в Москві починається всесоюзний з’їзд письменників, курсант авіаучилища й початківець Мозолевський, який атестував себе так:

*Сын крестьянина,
крестьянский внук*

В лесах Лебяжего
и под солнцем Ейска
Вгрызался
толщю
авиационных наук,
Крестьянский
юноша
Мозолевский,
безстрашно звертається до з'їзду з такою поетичною інвективою: “Поэтам, критикам и прочим литературным дармоедам”.

Эй,
писак! Положите перья
Графоманством
надышитесь
скоро ли?
Сегодня
народным аршином
меряю
Все,
что вы
написали...
Пока Бергольцами
Смирновы берголятся
И Симоновы
пастерначат Пастернаков,
на Алтае
земли распахивают
комсомольцы,
Ожидая об этом
настоящих стихов
і т. ін.

Так шмагати “літературних дармоїдів” (за його визначенням) міг би тільки ком-партійний інквізітор а ля Жданов чи Іль-чов. Читаючи такі філіппіки, думаєш, що за іншого розвитку подій могло б усе скласти-ся так, що Мозолевський став би ідеологіч-ним цербером, який наглядав би за літера-турою, піддавав би остракізму інакодумців і відмірював би “прокрустове ложе”, на кот-рому визначалася б ідейна непорочність ху-дожніх творінь. Але — парадокс — він, сам того не бажаючи, став непримиренним іна-кодумцем. Антикомуністом. Антирадян-щиком. Свідомим українцем. Маятник нестримно пішов у протилежний бік.

До речі, тоді, коли Сіренко зауважив йому, що він не має рації, ось так зневажливо відгукуючись про всіх письменників, Мозолевський затявся на своєму і різко дорікнув приятелів, що він не хоче разом із ним “кричати за комунізм”. А коли з “Литературной газеты” йому відповіли, що не надрукують його недолуге “посла-ніє”, він з агресивністю сутяги вступив у затягну дискусію з редакцією. Характер!

Він виконує норму парашутних стриб-ків, водить літак, жадібно ковтає книжки, лихоманково мережить строфами папір, разурозно закохується, авантюрно стриба-ючи в різні “трикутники” й “багатокутни-ки”. Як сказала б сучасна молодь, живе на повну силу, драйвово. І сам од цього в зах-ваті. Пробує вступити на заочне відділення літінституту в Москві. Але ця затія не має успіху.

І раптом життя дало тріщину. Вже на останньому курсі, коли він був, як мовить-ся, без п'яти хвилин пілотом, його відрахо-вують з училища. Я чув, що за станом здо-ров'я. Він казав мені, що потрапив під ві-доме скорочення армії, котре провів Ми-кита Хрущов. Мозолевський шукає свого місця в цивільному житті і довго його не знаходить. Почувається вкрай розгублено. Але потім знаходить у собі сили на рішен-ня — він, із його амбіціями, рішуче йде в соціальні лузери. Пише Сіренко (листу-вання ще триває) зі Львова, куди його за-кинув випадок: “Трапилося місце вантаж-ника на цегельному заводі. Вже взявся оформлятися. Та довідався, що будівель-но-монтажне управління набирає на робо-ту до Києва. Чи міг я вагатися? Негайно записався, незважаючи на будь-які умо-ви... Зараз живу в цілковитому розумінні “красиво”, бо демобілізували так, що ледь вистачило коштів доїхати додому. Добре, що хлопці зібрали ще в училищі на дорогу. От зараз і перебиваюся...”

Мозолевський їде завойовувати Київ, де в театральному навчається його епісто-лярний приятель. Останній лист Сіренко-ві вже з гуртожитку будівельників у Свято-шині: приїзди — нарешті побачимось. “За-питаєш Бориса, що в понеділок сюди по-селився, в нього руді вуса...”

Сіренко розповів: вони так і дружили до раптової смерті Мозолевського, якого скосив рак. Михайло захоплювався тим, як відважно й наполегливо Борис починав своє життя спочатку. Чорнороб на будів-ництві гуртожитськими ночами готувався до вступу на історико-філософський фа-культет. Не міг собі дозволити розкоші вчитися на стаціонарі, бо нізвідки не мав би ні копійки допомоги. Вступив на заоч-не відділення і ще кілька років гарував на будівництві й тулився в гуртожитку, що був ще гіршим за армійську казарму, бо гурто-житок — то і тотальні пиятики і мордобі-та обценізни на кожному кроці. Одне слово, нормальні “духовні” розваги сакра-лізованого радянською ідеологією гегемо-на — робітничого класу. Мозолевський емігрував із будівельників у кочегари. Йо-му навіть виділили якийсь куток, де він у самотності міг зосередитися над книжкою чи куди міг привести дівчину. Він, як Мар-тін Іден, творив себе. Починав друге своє життя. У першому полишав немало. Ска-жімо, небо, котре вимріяв і вимарив сіль-ський романтик і книжник. Та ще соціалістичний ідеалізм, за котрий він тримався так міцно, мовби від того залежало бути чи не бути йому в цьому світі. Мені здається, що такі, як Мозолевський, — то завперш люди ідеї. Вони не можуть існувати так, щоб їм не світила в житті якась велична ідея, що є для них усім і якій вони підпо-рядковують усе своє життя. Саме з таких виходять видатні вчені й державні діячі, полководці, мислителі й проповідники, незнищенні пасіонарії, які стають гордіс-тю нації.

Я не належав до ближнього кола Мозо-левського, але був з ним добре знайомий. Двічі випало разом лежати у кардіологіч-ному відділенні лікарні вчених. Мали роз-мови про літературу і про його фантастич-ну золоту пектораль, котру він явив 1971 року. Першого разу (це було восени 1978-го) Борис казав, що майже не пише віршів, оскільки з головою потонув у науковому матеріалі. Систематизує всі матеріали експ-едицій і виструнчує свою скіфологічну теорію. Але якісь образи — і передовсім зі світу Скіфії — з'являються. Мовляв, щось із того може оформитися в строфах. Він це передчував, як і передчував (сам тоді про це казав) пектораль.

Це вже потім я читав у його книжці “Дорогою стріли” в “Ірії”, що має таку ав-торську дефініцію: “Поема у витворах скіфського золотарства”, голоси зі скіф-ських часових глибин. Ось монолог одного з них:

Життя і смерті спивши щедрий келих,
Усі літа спаливши на вогні,
Я, скіфський цар, лежу в дніпровських
Геррах,
І стугоняють століття по мені.
Кольсь цю річку звали Бористеном,
А Скіфією — всі оці краї,
Я пахли по степах тоді нестерпно
Кочівками осінні курай!..
Гай-гай!.. Все так. Кольсь я був тут
юним.

Ходив на бій. Поїв коня з ріки...
Мов сон, пройшли сармати, готи, гунни,
Авари, печеніги, кипчаки.
Чиї тепер там кроки землю будуть?
Яка зійшла над обрієм доба?
Я міцно сплю, тримаючи на грудях
Тяжін високовольтного стовпа.

Мозолевський не тільки освоїв Скіфію, літературно “породичав” нас із нею. Він, як вважають авторитетні наукові експерти, найглибше — принаймні в Україні — ос-мислив цю наукову проблему, створивши концептуально важливі для скіфології пра-ці. Після своєї фундаментальної моногра-фії “Товста Могила” він працював над док-торською дисертацією “Етнічна географія Скіфії”. Але завершити цю справді науково амбітну справу йому не судилося.

Але я забіг вперед — ніяк не могу под-ружитися з чіткою хронологією подій. Все мені не виходить, почавши точно аб оче без жодних відступів та відхилень, мовби по прокладеній рівно лінії, пройти до фі-налу життя цього чоловіка. Каюся, але ні-чого не могу з собою вдіяти.

Хіба ж могло мені тоді, коли я вперше бачив Мозолевського, уявитися, що він зовсім недавно завершив аж надто своє-рідний навчальний заклад — “кочегарську

дев'ятирічку”? На ньому вже було незриме для інших, але добре помітне для тих, кому треба знати, тавро неблагонадійного, і він ніде не міг улаштуватися на людську робо-ту. Одне слово “вовчобілетник”. Міг тіль-ки прилаштуватися кочегаром. Інший на його місці, списаний у безнадійні соціаль-ні лузери, спився б і zdeградував. А він уса-мітнювався в своїй кочегарці з розумними книгами й читав, читав...

Це був ще один університет. Чи, беручи до уваги розріджену інтелектуальну атмо-сферу тогочасних радянських вишів, і не один. Пізніше, під час нашого спілкуван-ня, я відчув, що за Мозолевським — огро-м освоєної літератури. Це був справді інте-лектуал. Отаке відбулося перетворення з наївно романтичного і, судячи з листів Мозолевського до Сіренка, простакувато-максималістського селяка.

Мозолевський читав усі доступні тоді філософські книги (кількість їх була ката-строфічно обмежена), історичні джерела, праці з археології і — для душі — поезію. І, звичайно ж, запійно писав вірші. Взору-вався то знову на Маяковського, то на ней-мовірно популярних тоді Вознесенського та Євтушенка, переспівував їх, то сторожко придивлявся до наших шістдесятників і мимоволі переймав їхні інтонації.

Закохувався, схилювався, розлучався, страждав і, звичайно ж, писав зболені ін-тими на кшталт:

Відбунтували, відлюбили,
Все розгубили на бігу.
Останні грона горобини
Горять на білому снігу.
Так первозданно, так світанно
Зачарувала слід зима.
— Озвись! — кричу тобі. — Кохана!
Озвись! —
А голосу — нема.

Можливо, ці рядки написані і не в “кочегарні” роки (Мозолевський тільки вряди-годи датував свої твори), але він ду-же показовий для нього — всі його інтими справляють враження приватних доку-ментів — мовби відверті записи в щоден-нику. Та все ж — на противагу поетам-ро-весникам — інтимної лірики в Мозоле-вського значно менше ніж соціальної. Він формувався передовсім як поет вогненно-го соціального темпераменту. В ньому па-лало нестримне бажання заступатися за покривджену людину, відстоювати добро. І навіть — якщо виникає така потреба, то — з кулаками (нагадую тут шумливу то-дішню літдискусію, що згодом вийшла да-леко за межі літератури, про те, чи повин-не бути добро з кулаками; спалахнула во-на після вірша російського поета Станіс-лава Куняєва про те, що “добро должно быть с кулаками” — щоб захистити себе). Тодішні вірші Мозолевського рясніють ін-вективами та філіппіками на адресу без-душних чинодралів і пристосуванців, сповнені докорами тим індивідам, хто зрадив прекрасні юнацькі ідеали й став конформістом. Переродженці для нього — ті ж зрадники. З часом Мозолевський позбувався агресивної дидактичності. Од-нак здоровий моральний ригоризм зали-шався прикметною особливістю його пое-зії. Мозолевський не може стримати гніву й сарказму, коли йдеться про якісь пот-ворні явища, про зраду, про фарисейство. Тут одразу ж пізнається той юнак-макси-маліст, яким він постає в листуванні з Ми-хайлом Сіренко і в ранніх віршах із їхнім голосним соціальним і моральним пафо-сом. Його ригоризм незрідка навіть може бути на шкоду поетичному мистецтву; йо-го вогненні інвективи подеколи межують із “чистою” публіцистикою. Соціально активний, перейнятий усім громадяни-ном, заступає ніжноголосою поета. Він мовби наступає собі на горло, щоб не роз-ніжуватися інтимами. Хоча інколи спала-хують прекрасні рецидиви любовної теми, котрою незрідка захопився молодий поет Мозолевський. Володимир Панченко не шкодує суперлативів на адресу вірша “Портрет у червоному” з його виразно ро-мансовою оркестрацією; твір, у якому ма-ємо “творче змагання Бориса Мозоле-вського зі “Сновійною баладою” Фредері-ко Гарсія Маркеса”.

Ось рядки з нього:
Ти в червонім — наче канна!
В білих айстрах скрипки плачуть.

Пролітають сиві птиці
Небом вічних кочувань.
Ти приходиш? — Зупинися!!!
Ще раз дай тебе побачить!
Я люблю тебе в червонім!
Не спиняйся — прощай!..

Можливо, в таких рядках він, сам того не усвідомлюючи, прощався з так несподі-вано пролетілою молодістю. Чи не кожен несподівано вскакує в ту мить, з якої так далеко видно назад і так стривожено ви-глядає йому майбутнє, і виразно помітно, що його вже зовсім небагато. Незапереч-но, що з роками Мозолевський ставав де-далі стриманішим на ніжність і ліричні вихлюпи про кохання.

Нешодавно трапила мені на очі давня стаття Івана Дзюби, в якій він простежує творчий шлях Мозолевського. Він пише, що перша збірка поета “йшла з високою хвилею піднесення тодішньої молоді пое-зії. Її ліричний герой виступав як молодий інтелігентний робітник, що з важкого во-єнного дитинства і трудової юності виніс кришталеву основу народної моралі та ро-мантичної віри в ідеали комунізму...”

Очевидно всім цим і був продиктова-ний його гарячий етичний максималізм, войовничий антимішанський запал і не-щадний сарказм на адресу безсовісного чиновництва та чинодралів. Він мовби йшов у руслі поезії Євгена Євтушенка, котрий мав на нього помітний вплив. Де-бютанта гаряче підтримав Леонід Вишес-лавський, що був чоловіком доброзичли-вим і поблагливым — пам'ятаю не одну його прихильну рецензію на збірки посе-редніх російських поетів за часи моєї робо-ти у відділі критики “Літературної Украї-ни”. Усі ті вірші Мозолевського належать тому часові і чимало з них сьогодні справ-ляють трохи комічне враження.

Наприклад, ось цей, що, очевидно, то-ді виступав як програмний:

Не колола тебя стерня
И степное солнце не ранило.
Что же смотришь ты на меня,
Белорукий барчук, как на равного?
Нас мотало по жизни вдосталь.
Мы с самими богами востали!
Это наши рабочие кости
Обрастают живьем истории.
Не боялись прослыть мы грешными,
Чтоб, сеоряя, других согреть.
Вы же трутнями ожиревшими
Присосались к нашей заре.

Ораторські реєстри, естрадність, “ло-бовий” хід думки, публіцистична дидакти-ка — усе це, разом із винахідливим риму-ванням, сказати б, паспортні ознаки то-дішньої поезії, в якій шукали відповідей чи не на всі життєві питання, а вона з усіх сил намагалася ці відповіді знаходити. Сьогод-ні все те справляє враження безнадійного літературного анахронізму. Нині за такою методою пишуть хіба що безнадійні літе-ратурні провінціали й дилетанти.

Цікаво, що в російськомовних збірках Мозолевського (третьою була в 1971 році “Зарево”), виразно проступили два визна-чальні на його майбутнє мотиви. Перший: Україна. Здавалося б, еталонно правиль-ний “советский человек”, що й вибрав со-бі “язык межнационального общения” і який попервах вірив у комуністичні ідеа-ли, але він раптом щодалі більше відчуває свою духовну українську генетику, ба на-віть якусь неусвідомлену провину перед Україною. В його “Зареві” є такі симпто-матичні рядки:

Устав на ветру качаться
И понял, что жизнь одна,
Мальвы ко мне стучатся
В синий проем окна.
Оранжевые и рубиновые,
Бордовые, как вино, —
Как будто бы вся Украина
Пришла под мое окно.
И веки поднять нельзя мне,
И больно мне понимать,
Что это сухими глазами
Меня укоряет мать.
І далі — з вистовідальною роззброєніс-тю та щирим зізнанням:
Была я недобрым сыном,
Сошедши с твоей стези.
Но в сердце моем, Украина,
Была ты вдали и вблизи...

Далі буде.

Тарас Шевченко: «Я тепер красуюся майже в нових чоботях...»

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

“Про чоботи і згадки не було ні влітку, ні взимку”

Відразу зазначу, що тема Шевченково одягу висвітлена музеєзнавцем Н. Г. Наумовою в “Шевченківській енциклопедії” (Т. 5) та в окремій публікації¹. Зосереджуюся на промовистих історіях, пов’язаних із поетовим... взуттям, які, виявляється, цікаво розкривають не лише його побут, а й особливості характеру, поведінки, самовираження побутових настроїв і поетичних емоцій. Скажімо, вірш “На Великдень на соломі...”, написаний на засланні 1849 р. у грубесних солдатських чоботях, поетизував недосяжні для дівчини-сироти дитячі “чобітки шапкові”. Та й черевики багато разів оспівані поетом. Згадайте вірш “Якби мені черевиків...” (1848): “Черевиків немає, / А музика грає! грає! / Жалю завдає!” / А в “Мар’яні-черниці” (1841) чоботи асоціюються у поета з українським народним співцем-кобзарем: “В руках чоботи, на плечах / Латана торбина / У старого...”

Як відомо, поетове дитинство було “босе” й “голе”, а про своє перебування школярем-попихачем у “дячка — гіркою п’яниці”, де заробляв на злиденне життя читанням “Псалтиря” над покійниками, Тарас Григорович у повісті “Княгиня” (1853) зафіксував: “...О шапке и сапогах помину не было ни летом, ни зимою”. Втім, як повідомив ще М. К. Чалий, будучи кухарчуком на панській кухні, “Тарасу пощастило одержати цілий сороківець від одного заїжджого пана за вичищені чоботи”. Відомий Шевченків біограф П. І. Зайцев писав, що й потім козачок Тарас у пана П. В. Енгельгардта був “безправним рабом, що мав чистити чоботи й набивати люльку свого пана...”

Про власні чоботи у юнака є зворушливий переказ у спогадах М. М. Білозерського, що нібито у 1840-х рр. сам Шевченко розповідав В. М. Забілі, як 1831 року у дорозі з кріпацьким обозом пана П. В. Енгельгардта з Вільно до Петербурга “в нього порвався один чобіт, так що відпадала підошва, і Шевченко, щоб не відморозити ноги, змушений був міняти чоботи, взуваючи на якийсь час цілий чобіт на ногу, що мерзла в драному чоботі...”².

Цей епізод закріпився в історичній і навіть художній літературі. Скажімо, в одному з радянських журналів за 1964 р. зусстрів оповіданнячко для дітей під назвою “Сапог”:

“Зима. Обоз помещика Энгельгардта движется из Вильны в Петербург. Везут мебель и сундуки. Заунывно скрипят полозья. Дует поземка. Бьет в лицо крупчатый снег. На редких останках люди едва успевают согреться и опять в путь. Идёт с тем обозом и Тарас Шевченко в худых сапогах. На полпути один сапог совсем развалился. Мальчик обвязывает ногу тряпками, идёт в одном сапоге. Потом садится на обочине и надевает сапог на другую ногу. Путь до Петербурга велик. Много раз влезал один сапог то на правую, то на левую ногу”.

Сам Тарас Григорович не залишив про це власної розповіді, й таку прикру пригоду заперечував ще О. Я. Кониський. Але в наш час навіть видатний шевченкознавець І. М. Дзюба все-таки згадує викладену версію, втім, як таку, що не дістала “переконливих підтверджень”³.

Нагадаю, як писав поет у “Катерині” (1838—1839) про той тяжкий...

Проект “Подробиці Шевченкового життя” здійснюється з усвідомленням поетових слів із автобіографічного “Листа Т. Гр. Шевченка до редактора “Народного читання” (лютий 1860 р.):

“Я наважуюся відкрити перед світом кілька печальних фактів мого існування... тим більше, що історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини. Проте я не маю духу входити у всі її подробиці”.

В унікальній за темою публікації наш автор розповідає деякі подробиці Шевченкового життя через історії, пов’язані з його взуттям.

*Шлях на Московщину.
Далекий шлях, пани-брати,
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолодне,
Як його загаду.*

Ідеться про широке трактування “шляху на Московщину” як далекої подорожі з України-Малоросії в абсолютно чужий край — “на край світа, в Московщину”. Тож і сам імперський Петербург, що на той час уже майже 130 років був столицею Росії, поет навіки включив до Московщини.

“Прийшов до мене босий...”

Так розповідав І. М. Сошенко про зустріч із Шевченком у 1836 р.: “...Прийшов до мене у такому вигляді: одягнений у засмалцьований тиковий халат, сорочка і штани з грубого полотна заляпані фарбою, босий, розхристаний і без шапки”. Босий у 22 роки в імперському Петербурзі!

Нагадаю знову з поеми “Катерина”:
*Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!*

Все змінилося після звільнення Шевченка з кріпацтва. Справді, навчаючись в Академії мистецтв, він спочатку занурився, говорячи словами М. К. Чалого, в “світські насолоди й артистичні гульбища, від яких стримував Тараса Сошенко, але від яких не міг втриматися і сам великий учитель його, ідол академічної молоді Брюллов...” І Сошенкові не вдалося напоумити свого молодого друга: “Куди тобі! Шуба енотова, цепочки не цепочки, шалі та дзигарі, та візники-лихачі... Закурив же мій Тарас, не буде з нього нічого доброго!...”

У повісті “Художник” читаємо, що в молодого художника, який почав малювати акварельні портрети за плату, гроші, бувало, водилися: “Сделал я себе к празднику новую пару платья и из английской байки пальто”, а на весну разом із В. І. Штернбергом зібралися друзі замовити собі камлотові шинелі. Невідомо, правда, чи Шевченко тоді придбав собі щось із достойного взуття, подібне до, скажімо, доро-

гущого непромокального плаща вартістю сто карбованців, але босий він уже містом не ходив...

Проте це не були стабільні заробітки, і друзі нерідко жили впроголодь. Тарас Григорович розповідав М. Ф. Савичеву, як тоді “перебивався з хліба на воду”, але коли йому або В. І. Штернбергу вдалося написати портрет з якогось купця чи чиновника, то вони винагороджували себе “за всі голодні дні”.

Втім, істинно важливим і неминущим є зовсім інше, а саме: І. М. Сошенко на щастя помилився в оцінці потенціалу Шевченка, життя якого, за зізнанням його ж самого, тоді буквально перевернулося від “швидкого переходу з горища грубого мужика-малыра⁴ в розкішну майстерню найбільшого живописця нашого століття”. Пам’ятаєте, чим займався Тарас Григорович у цьому святилищі? “Я займався тоді написанням малоросійських віршів... Покликання, і нічого більше”.

Практично немає мемуарних відомостей про Шевченкове взуття часів його першого і другого приїздів в Україну в 1843—1844 рр. і 1845—1847 рр. За розповіддю Шевченкового знайомого, землеміра Д. П. Демича, переказаного його племінником В. Ф. Демичем, поет був одягнений навесні 1847 р. узагалі “погано, можна сказати, недбало; убогі пожитки його помішалися в маленькому старому чемоданчику”. Певно, на ногах його було таке ж убоге взуття...

“Він приходив... у солдатських чоботях”

На засланні рядовий Шевченко отримав чоботи від Російської імперії. Безплатно. До речі, у спогадах М. М. Лазаревського читаємо щодо першої примірки засланцем солдатської форми — мундира, шинелі, штанив і, звісно, чобіт:

“Він був такий необізнаний... з життям солдата, що коли йому принесли одяг, пошитий за рахунок казни, спитав унтер-офіцера, скільки він коштує: той, і оком не змгивнувши, відповів “сорок карбованців”... і Шевченко відразу ж заплатив гроші”. Щоправда, якийсь офіцер, дізнавшись про це, повернув їх Шевченкові.

Збереглася також у переказах і документах історія, причетна до нашої теми. Уже згаданий В. Ф. Демич розповідав, що його дядько “сам бачив Шевченків лист із засланця, на початку якого був такий малюнок: пером був накиданий портрет поета, в “солдацькій муніції”, з рушницею на плечі і з піднятою для марширування ногою. Під малюнком короткий, але промовистий підпис: “Ось як тепер Шевченко!”. Відомий шевченкознавець В. М. Яцюк встановив, що йшлося про лист Тараса Григоровича до А. І. Лизогуба з Оренбурга від 29 грудня 1849 р., в якому читаємо: “Ще посилаю вам оцього гарнадера (це я); згадайте мене, дивлячись на його, друже мій добрий!” В. М. Репніна, котра знала про цей Шевченків автопортрет, писала, що підпис під ним був: “Отак, як бачите!”

Спитаєте, в чому наш інтерес до цього епізоду? Подивіться на довільну копію з Шевченкового автопортрета, який не зберігся, опубліковану в Повному зібранні поетових творів у дванадцяти томах (Т. 9) у розділі “Твори, відомі за копіями інших авторів” під назвою “Як бачите”. Тож, як бачимо, рядовий Шевченко справді зобразив себе в повному обмундированні, проте без... чобіт! Унікальна, подтрасяюча Шевченкова самоіронія! Він зняв із себе, здається, найненависніше, безпосередньо дотичне до муштри на плацу, — чоботи...

Шевченко взагалі вбачав у маршируванні під російські команди тих, які “Ук-

райною прави́ли”, приниження й приречення для цілої нації:

*До того люд домуштровали,
Що сам фельдфебель дивувалась
І марширукою, і всім...
І “благосклонні” перебували
Всегда к сфрейторам своїм”.
А ми дивились та мовчали,
Та мовчки чухали чуби,
Німі, подлії раби!*

Нагадаю, що наприкінці заслання 19 червня 1857 р. Шевченко записав у Щоденнику знаменні слова:

“В незабутній день оголошення мені конфірмації⁵, я сказав собі, що з мене не зроблять солдата. Так і не зробили.... Майор Мешков, бажаючи зачепити мене за живе, сказав якось мені, що я... не буду вміти в порядну гостинну ввійти, якщо не виучуся, як слід бравому солдату, витягувати носка⁶. Мене ж, одначе, це не зачепило за живе. І бравий солдат мені здавався менше за осла схожим на людину, чому я і думки боявся бути схожим на бравого солдата”.

В Аральській описовій експедиції 1848—1849 рр. під командуванням О. І. Бутакова засланець, на відміну від усіх солдатів, був у цивільному одязі, втім, як і всі, похід пройшов пішки й, звісно, не міг обійтися без чобіт. Навіть у знаменитому автопортреті 1848 р., він, майже роздягнувши себе, залишив голі ноги у чоботях. До речі, деякі шевченкознавці зауважують, що таке самозображення нагадує Меркурія з його крилатими черевиками і палицею. На мій погляд, загорнуті халавою чобіт мало нагадують крильця на сандаліях сина Юпітера, римського бога торгівлі та покровителя мандрівників. А навпаки заземлюють летючу ходу Художника і Поета, не дають йому відірватися від реальної дійсності, від українських, — а не царських, імперських! — чобіт, із яких він і виріс.

Чоботи залишалися неодмінним атрибутом опального поета взимку й улітку в Новопетровському укріпленні, навіть тоді, коли його комендантом був Шевченків покровитель І. О. Усков, який відчинив засланцю двері свого дому. Дружина коменданта А. О. Ускова згадувала, що Шевченко взимку до них “приходив у солдатській шинелі, а влітку в білому кітелі, таких самих шароварах... у солдатських чоботях...” Якщо забажаєте, на тодішнє Шевченкове взуття можна подивитися на його рисунках “Хлопчик з кішкою” (1856—1857), “За малюванням товариша” (1856—1857)⁷.

Сказати б, історичне значення Шевченкових чобіт в... українській поезії на завжди збереглося в терміні “захалавні книжечки”, тобто невеликі саморобні збірочки, куди поет записував свої вірші у 1847—1850 рр. і зберігав за халавою солдатських чобіт. Назву придумав не Шевченко, втім саме він розповідав, як у часи засланця переходив написане, скажімо, М. І. Костомарову: “...Показував він мені тоді маленьку книжечку в палітурці, у якій записані були твори того лихого часу... він тримав цю книжечку не інакше, як за халавою...” Чи І. С. Тургеневу: “Він показав мені оправлену в звичайну юхту малесеньку книжечку, в яку він записував свої вірші і яку ховав за халаву чобота...”⁸. Між іншим, у поезіях Шевченка верхня частина чобота згадується найчастіше так: “З ножем у халаві...” Та в засланському житті прозаїчна халаву допомогла зберегти його видатні вірші:

*І довелося знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережить книжечки...*

“Чоботи його прийшлися мені до ноги...”

Шевченків знайомий І. П. Клопотовський згадував (у записі В. І. Кларка), що Тарас Григорович прибув в Астрахань, — перший населений пункт дорогою з Новопетровського укріплення — в “подертих чоботях”. Поки було тепло, Шевченко, здається, не звертав на це уваги, але через місяць, уже коли плив на пароплаві “Князь Пожарський” з Астрахані в Нижній Новгород, записав у Щоденнику 5 ве-

“Як бачите”. Довільна копія невідомого автора з автопортрета Т. Шевченка. 1847—1848 р.

ресня 1857 р.: *“Температура повітря змінюється, холоднішає. Як би вона мене не захопила зненацька. Сьогодні був перший заморозок. Ноги змерзли. Треба буде в Самарі купити коти⁹ і дублений козушок”*. Отже, про повноцінні чоботи Шевченко навіть і не мріяв... Але йому сильно повезло!

Наступного дня, 6 вересня, пароплав “Князь Пожарський” кинув якорь біля набережної Самари, і Тарас Григорович поспішив у місто, щоб, говорячи його словами, *“купити коти”*. На вулиці зустрівся йому недавній знайомий по Астрахані, чиновник астраханської губернської канцелярії І. Н. Явленський, який також зійшов із пароплава на берег. Вони зблизилися під час плавання, той з повагою ставився до поета, заходив до нього 3 вересня і навіть записав у Шевченковому Щоденнику: *“Не забувайте любящего вас И. Явленского”*. Дізнавшись про наміри Тараса Григоровича щодо котів, Іван Никифорович пообіцяв зарадити лихові, а поки що вони прогулялись по місту: *“Рівне, гладке, набілене, нафабрено, до нудоти одноманітне місто”*. Затим поїхали було до найкращого трактиру, втім, ледь вступили на його сходи, в один голос промовили: *“Здесь русский дух, здесь Русью пахнет”*, тобто пересмаженим салом, гаром і *“всілякою мерзотою”*...

Зате через день — 8 вересня 1857 р., Шевченко записав у Щоденнику:

“Я розраховував, що казенні оглядові чоботи послужать мені принаймні до Москви, а вони і до Симбірська не дотягнули, підвели, прокляті, себто казенні. Иван Никифорович Явленський помітив цю шкоду в моєму вельми нечепурному костюмі і запропонував мені свої чоботи з числа запасних, за що я йому сердечно вдячний. Чоботи його прийшлися мені до ноги, і я тепер красуюся¹⁰ майже в нових чоботях, до того ж на високих підборах¹¹, що мені не зовсім подобається, але дарованому коневі в зуби не дивляться”.

Є в цій історії щось пронизливо-гірке. 43-річний учорашній засланець, безсрібник, знявши ненависне солдатське обмундирування¹², радіє подарованим йому *“майже новим”* чоботям, а трохи раніше — брюкам, пальто й жилету — від О. О. Сапожникова, як *“дару, посланому згори”*. Гордий, неупокорений каторгою, незломлений царською наругою, Шевченко відчуває ширшу радість з нагоди, здавалося, нікчемного дарунку. Справді, гордий і нескорений! Але не чванливий, не пихатий. Він любив друзів, сподівався на їхню допомогу і приймав її. Тим більше, що на засланні та й після нього ця допомога набувала, сказати б, екзистенційного характеру. Навіть у випадку з чоботями. Шевченко завжди пам’ятав найменше добро, зроблене для нього. Зовсім інша річ, що він, бувало, занадто довіряв колишнім і новим знайомим, особливо це стосується періоду після заслання, коли Тарас Григорович виявляв, на думку М. І. Костомарова, *“надмірну довірливість”*. Шевченко, траплялося, перебільшував у стані, говорячи його словами, *“надміру почуттів”*, їхні барські жести, як це трапилося з О. О. Сапожниковим¹³.

До речі, Тарас Григорович за найменшої можливості віддачував своїх дарителів стократ вагомніше. Скажімо, через тиждень після І. Н. Явленського за його прикладом ще одні чоботи подарував Шевченкові попутник по пароплаву капітан М. П. Комаровський. Втім, прочитаємо про це запис у Щоденнику 15 вересня 1857 р.:

“...Я намалював білим і чорним олівцем, доволі вдало, портрет Михайла Петровича Комаровського, майбутнього капітана майбутнього пароплава О. Сапожникова, за те, що він подарував мені свої бархатні теплі чоботи”.

“Велів я кучеру вимазати собі чоботи добрим дьогтем”

Певно, що Тарас Григорович одягав бархатні чоботи на пароплаві “Князь Пожарський”, який ще був у дорозі кілька днів, і, можливо, в Нижньому Новгороді, де поет проживав понад п’ять місяців, але, прибувши в Москву 10 березня 1858 р. і до від’їзду з неї 26 березня, скористався ними він аж ніяк не міг. Як писав сучасник, у місті *“грязюки та гною (від коней. — В. М.) на вулицях, особливо весною й восени, було так багато, що пішоходи губили в грязюці калоші, а іноді наймали візника спеціально для переправи на інший бік площі”*. Шевченко мав нагоду в цьому перекоонатися, коли, одужавши під наглядом

М. С. Щепкіна, вийшов з ним зранку 19 березня з дому, тоді вони, *“незважаючи на воду та грязюку під ногами, обходили пішки принаймні чверть Москви”*. Це було неабияким фізичним навантаженням для сімдесятирічного артиста, тож наступного дня він почувався не дуже добре — *“ставив собі банки”*, а Шевченко знову, за його словами, *“один від 10 до 4 години місив московську грязюку”*.

Як мені вдалося встановити, 20 березня стояла тиха й похмура погода, відчутно дув південно-західний вітер, сніг танув, перетворюючись на брудну кашу. Шевченко бачив це на власні очі й серйозно підготувався до мандрівки по місту: *“Вранці велів я кучеру вимазати собі чоботи добрим дьогтем”*. Окрім того, що йшлося, звісно, про чоботи, подаровані І. Н. Явленським, ця фраза вимагає й інших пояснень. Передусім зауважу, що в той час у Москві чоботи були найпоширенішим чоловічим взуттям, особливо навесні. У щоденнику москвознавця, Шевченкового знайомого І. Є. Забеліна зазначено, що коли 1855 року його запросила на ділову зустріч велика княгиня Олена Павлівна, небагатий помічник архіваріуса відразу кинувся в магазин: *“Купил сапоги и перчатки”*. Якість чобіт свідчила про належність до певного прошарку су-

даровані І. Н. Явленським і М. П. Комаровським, служили Шевченкові й у сльотавому Петербурзі. Чи не про них згадував В. В. Тарновський (молодший), який бачив Шевченка влітку 1859 р. в Києві на Подолі, одягненого в *“дуже стоптані чоботи”*. Втім, якраз про петербурзький період письмових згадок очевидців щодо взуття Шевченка дуже мало. Хіба що М. І. Костомаров розповів про те, як вони одного разу домовилися разом піти до букініста, щоб знайти якусь рідкісну книгу: *“...Він прибув і йшов зі мною по Невському проспекту, одягнений у білу напівподерту і дуже викацану у фарбу блузу, у блаженському взутті... Що це було своєрідне дивацтво, підтверджує те, що ні раніше, ні опісля Шевченко так не ходив по вулицях”*.

Відомо, що в серпні 1860 р. турботливий Шевченко збирався купити і таки купив Ликері Полусмаковій, яка трохи захворіла, взуття: *“Закажу теплі черевики, а може, найду готові...”* Та немає свідчень, що подібну покупку поет зробив для себе...

В описі майна поета й академіка Шевченка згадано лише *“китайські туфлі”*, які, за уточненням О. О. Благовещенського, були пантофлями, тобто м’яким кімнатним взуттям без закаблуків. Нагадаю, що в згаданому описі одягу було зазначено три

зської зими в квартирі-майстерні Шевченка не могло не бути його чобіт або теплих черевиків¹⁵. Адже навіть у січні 1861 р. Шевченко ще все-таки виходив на вулицю, скажімо, купував малярське приладдя в магазині Аванцо. Отже, взуття зникло з помешкання Шевченка в період після смерті поета 26 лютого 1861 р. і до проведення опису його майна 14 березня 1861 р., а причина цього могла бути звичайнісінька...

На фотографіях, зроблених після заслання в Петербурзі та Києві, добре видно, що Тарас Григорович красується далеко не в простацькому взутті. Погляньмо найперше на світліну 1859 р. А. Ден’єра, де поета сфотографовано серед приятелів у довгому кожусі і в шапці набакір. Якщо четверо персонажів на ній без верхнього одягу, то Тарас Григорович явно демонструє національні атрибути свого показового вбрання. Та, здається, ще більше демонстративно він підняв і нарочито вивернув праву ногу, щоби добре видно було вишукане, сказати б, аристократичне взуття з витонченим каблукіом. Оце так Шевченко!

На ще одній світліні 1859 р. того ж А. Ден’єра поета сфотографовано на повний зріст у тих же кожусі та шапці, але взуття, здається, інше — без каблука. Взуття Шевченка видно на двох світлинах фотографа І. В. Гудовського, зроблених у Києві у серпні 1859 р., і то, безперечно, не *“дуже стоптані чоботи”*, помічені В. В. Тарновським у той же час.

От і виходить, що чимало цікавого про Шевченкове життя можна дізнатися, придивившись до його чобіт.

¹ Наумова Н. Г. “Про свій одяг... турбувався дуже мало...” // Тарас Шевченко у приватному житті. — К., 2014. С. 227—235.

² Спогади про Тараса Шевченка. — К.: Дніпро, 1982. С. 163.

³ Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. — К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. С. 58.

⁴ 3 весни 1832 р. Шевченко був за контрактованим в учні до цехового майстра кімнатного живопису В. Г. Ширяєва і поселився на горіщі того будинку, в якому квартирував майстер.

⁵ Конфірмацію (затверджений царем безсудний вирок) Шевченкові було оголошено 30 травня 1857 р.

⁶ Мешков Д. В. (1790—1860) — командир 5-го лінійного батальйону Оренбурзького окремого корпусу. К. І. Герн згадував, що в Орську в 1847 р. “Мешков... почав особисто, по кілька годин на день, мучити бідного Тараса солдатською виправкою... щоб зробити з нього справжнього фрунтовика”.

⁷ Є також версія, що цей твір написано влітку 1848 р.

⁸ Спогади про Тараса Шевченка. С. 143, 335.

⁹ У Словнику Шевченкового знайомого В. І. Даля: “Коти — чоловіче верхнє взуття, колоші, що вдягаються поверх чобіт”.

¹⁰ У Шевченка російською мовою — *“щеголяю”*, тобто франчу, хверцюю, фасонно, красуюся. У поетовому словнику є лише останнє слово.

¹¹ Про них згадував К. А. Шрейдерс (у записі Г. П. Дем’янова), який уперше побачив Шевченка в Нижньому Новгороді, зодягнутого “в якусь подерту козушину і високі чоботи”.

¹² Нагадаю, як Шевченко записав у Щоденнику 19 червня 1857 р. щодо пригонки обмундирування перед оглядом на плацу: *“Яка нескінченна та огідна ця пригонка амуніції!.. Ганьба і приниження! Важко, трудно, неможливо заглушити в собі всяку людську гідність, стати навияжску, слухати команди і рухатися, як бездушна машина”*.

¹³ Докладно див. про це статтю нашого проекту: “Тарас Шевченко: “Я стряхнув прах од ніг своїх” у “Слові Просвіти” 21—27 лютого 2019 р.

¹⁴ У поетових “Гайдамаках” читаємо про ще одне застосування дьогтю: *“Не хочу гуляти! / Огню, діти! дьогтю, клочья! / Давайте гармати...”*

¹⁵ Про тодішню петербурзьку погоду говорить такий штрих — М. С. Лесков, який відвідав хворого Шевченка наприкінці січня 1861 р., прийшов у взутті, яке поет, як нам уже відомо, називав котами. Збираючись піти, М. С. Лесков “почав взувати свої калоші”.

Шевченко серед приятелів. Фото А. Ден’єра. 1859 р.

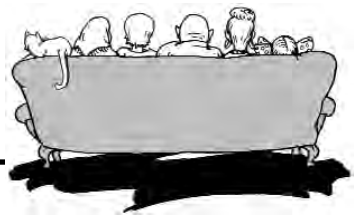
пільства, зокрема серед чиновництва. Дрібний чиновник із дворян Поприщин із гоголівської повісті “Записки сумасшедшего” комплексував: *“Велика важність надворний советник! Вывесил золотую цепочку к часам, заказывает сапоги по тридцати рублей — да чёрт его побери...”*

Тепер щодо кучера, котрому передбачливий Шевченко доручив замстити дьогтем свої чоботи. Певно, що М. С. Щепкін найняв на якийсь час, можливо, навіть у зв’язку з приїздом Шевченка, кучера з джоржками, який водночас виконував і дрібні доручення. У Москві це практикувалося. Навіть існував термін *“місячний візник”*. І, нарешті, про сам *“добрий дьоготь”*. У Шевченкові часи та й пізніше дьоготь використовували для догляду за взуттям — ним мастили чоботи, особливо в сльотаву погоду¹⁴. Звісно, що від того чоботи мали доволі сильний і не вельми приємний запах. Нагадаю, що в своїх спогадах К. Б. Піунова, в яку було закохався в Нижньому Новгороді Шевченко, згадувала його чоботи, нашмаровані дьогтем, як ознаку того, що *“в Тарасі Григоровичу женихівського нічого не було”*.

Вважалося, що найкращий дьоготь добувають з берестини, чоботи, змашені ним, довго не промокали. До виробництва дьогтю в Москві ставилися серйозно, з XVII століття існував спеціальний Дегтярний двір, який дав назву Дегтярному провулку. Шевченко бував у Дегтярному провулку, бо від нього починався Воронницький провулок, у якому він жив у М. С. Щепкіна.

“Китайські туфлі” в описі Шевченкового майна

Можна не сумніватися, що чоботи, по-

Михайло ІЛЛЕНКО: «Держава не може існувати без кіно»

У “СП” (ч. 26 за 2019 р.) ми писали про прес-конференцію, присвячену українському кінофестивалю короткометражних фільмів “Відкрита ніч. Дубль 22”. Про те, як відбувався фестиваль, наша розмова з президентом і арт-директором “Відкритої ночі” Михайлом Ілленком.

— Як виникла ідея кінофестивалю “Відкрита ніч”?

— У 90-ті роки виробництво кіно в Україні майже зупинилося. Але парадокс полягав у тому, що студентське дипломне кіно регулярно одержувало призи на міжнародних кінофестивалях. Наші фільми не дуже цінувалися на кінофорумах, що відбувалися в Україні. Тут їх просто соромилися. Зовсім інше ставлення було за кордоном.

Хотілося якось це кіно підтримати і в нас. Запропонували таку схему — збирати наше кіно, дивитися його самим і оцінювати. Оскільки українського кіно було мало, ми розуміли: зібрати фільмів на повноцінний фестиваль, який би тривав тиждень, не зможемо. Але на одну ніч набереться. Так виникла ідея, яка не вмирає вже 22 роки. Переважно це кіно режисерів молодого чи середнього покоління або студентів.

Перший фестиваль відбувався у маленькому дворіку на Андріївському узвозі м. Києва. Ніякого фінансування не було. Те, що могли, зібрали і вклали в цей волонтерський проєкт. Напередодні йшов дощ. Фестиваль починався і закінчувався під дощем. Але публіка не розійшлася. Люди під парасольками подивилися програму. Всім страшенно сподобалося.

З другого фестивалю нас вже підтримало Держкіно України — виділило певні кошти на придбання апаратури. Держава почала на нас зважати. Всі подальші фестивалі мали підтримку від Держкіно, Міністерства культури України, а останнім часом — від Державного агентства України з питань кіно. Престижу “Відкритої ночі” сприяло те, що в його журі погоджувалися працювати такі відомі митці, як Ліна Костенко, Юрій Ілленко, Іван Малкович, Богдан Ступка, Оксана Забужко, Сергій Фоменко (Фома)... Можна згадувати імена багатьох режисерів, письменників, музикантів.

Атмосфера проведення фестивалю надзвичайно романтична. Ніч, зорі, зустріч сходу сонця. Ми звикли бачити схід сонця з екранів телевізорів, а тут воно сходило над Дніпром — і в цей час оголошують переможців.

Хоча фестиваль і маленький, але пристрасі вирують серйозні. Одного разу пропала напруга і вимкнувся екран, почали шукати причину, з’єднали дроти. А вранці, коли вже розвиднилося, виявилось, що хтось не витримав конкуренції і перекусив кабель, до того ж ризикуючи життям. На щастя, все обійшлося.

А взагалі фестиваль — це добра нагода побачитися з колегами.

— Чим цікавий цьогорічний, 22-й фестиваль?

— Він відбувався традиційно. Цього року на фестивалі було

більше людей, ніж зазвичай. Напевне, спрацювала візуальна реклама, яка була по всьому Києву. Можливо, допомогла ще одна обставина. Як відомо, журі працює всю ніч. На світанку до глядачів виходять ці поважні люди, починають оголошувати переможців, а багатьох з них немає. Адже дехто з учасників після перегляду свого фільму залишає фестиваль. Логіка така — якщо мені присудили приз, мені передадуть. Було страшенно незручно. На минулому фестивалі, завдяки Райфайзен-банку “Аваль”, головний приз був 50 тисяч гривень. Але володар гран-прі не з’явився на нагородження. І тоді ми додали до регламенту пункт: якщо на церемонії нагородження немає переможця або його представника, який буде вказаний в анкеті учасника, то ці кошти передають до грошового фонду наступного фестивалю. І всі знали, що цього року головний приз уже буде 100 тисяч, отож з нетерпінням чекали, хто ж його одержить.

Несподіванкою для багатьох стало те, що гран-прі фестивалю

часно з нами синхронно прокручували нашу програму. Перед цим ми передаємо їм через Інтернет наші стрічки, афіші, каталоги. Якщо сім років тому було п’ять чи шість таких екранів, то 2019-го вже більше сотні. Більше двадцяти кіномайданчиків додалося лише цього року. 10 екранів було за кордоном, а дев’ять, чим ми особливо пишаємося, у прифронтовій зоні. Ми зафіксували ці майданчики, надіслали фото до Книги рекордів України. Рекорд України зафіксували у номінації “Мистецтво, масові заходи”.

Фестивалю надає допомогу КМДА, цього року вперше відгукнувся Український культурний фонд. Традиційні наші партнери — брати Капранови і видавництво “Зелений пес”. Також маємо багато технічних партнерів. Останні роки нас приймає арт-причал — і це дуже важливо. Адже фестиваль відбувається вночі, а проводити такі заходи у місті після 23-ї години проблематично. Саме через це ми відмовилися від Андріївського узвозу.

Цього року до участі у фести-

отримала анімаційна стрічка “Кохання” режисера Микити Лиськова. Анімація — це матеріалізація неймовірних фантазій. Вона добре зрозуміла глядачеві, але переповісти її складно. Це те саме, що розповідати музику або танцювати архітектуру. Також серед переможців фільми “Love-Soks” режисера Юлії Дегліної (номінація “Ігрове кіно”), “Після вогню” Андраніка Берберяна (“Неігрове кіно”), “Петрівка-реквієм” Катерини Возниці (“Анімаційне кіно”) та багато інших. А приз глядацьких симпатій здобув фільм Сергія Зленка “Влипла”, що став його режисерським дебютом.

Перший фестиваль показували на одному екрані в Києві. А потім почали домовлятися з різними містами, селами, кіноклубами, діаспорою, щоб вони одно-

валі зголосилися майже 100 фільмів. Це результат того, що в останні п’ять років українське кіно почало активно набирати оберти. З’явилися нові повнометражні й короткометражні фільми. І зараз маємо чималу конкуренцію, адже за ніч можемо показати не більше ніж 40 стрічок.

Були пропозиції розширити фестиваль до кількох діб. Але це нічний кінофорум і проводити його більше однієї ночі нереально.

— Перед конкурсною програмою показали Ваш фільм “Сьомий маршрут”. Що це за стрічка?

— Фестиваль розпочинається о 21.00. А о 19 годині ми зазвичай показуємо один фільм і робимо це так, щоб можна було поспілкуватися з режисером. Представили мій фільм 1997 року, який мало хто бачив. На той час укра-

їнського кіно на екранах практично не було, та й глядачі, які приходять на фестиваль, це переважно молоді люди, що тоді лише вчилися ходити і говорити.

Я розповів історію, яку спершу почув як легенду. Хоча вже тоді підозрював, що насправді це не легенда. Після прем’єри зателефонував чоловік: “Мені сказали, що ви зняли фільм про мене”. Я познайомився з цією людиною, він подивився цей фільм. У фільмі йдеться про українського поета (Олександр Войтенко), який у 70-ті роки опинився у зоні, небезпечній для існування. Це був період, коли відбувалися суди над Стусом, переслідування Параджанова. У фільмі змальовано лише один день, але він став знаковим для його життя. Олек-

рового суспільства. Однак нині точаться розмови щодо повернення російських телесеріалів. Та це була б катастрофа, адже нас би повернули назад у СРСР. Ми повинні мати своє кіно і дивитися на себе в це люстерко.

Українські режисери вже якось навчилися вирішувати свої проблеми. Але буває важко. Дуже довго робив свій останній фільм “Толока” — майже шість років. З них 5 — прості. Спочатку були гроші, потім вони закінчилися. І лише нещодавно завершили роботу.

Прем’єра відбудеться у березні наступного року. Можливо паралельно з Києвом фільм покажуть ще в кількох містах.

— Зараз виникає багато нових кіностудій. А яка ситуація з Національною кіностудією імені Олександра Довженка, де нещодавно відзначили 90-літній ювілей?

— Там ситуація не дуже весела. Збіглося багато чинників, що ускладнюють її життя. Зараз технології дуже змінилися, нині зовсім інша структура кінематографу. Перемагають невеликі кіностудії, де все компактно. А Кіностудія Довженка — велике господарство, яке треба доглядати, утримувати. Це складно.

— Припинили своє існування столичні кінотеатри “Україна” і “Київ”. Що можете сказати з цього приводу?

— Коментувати непросто. Я почав вивчати цю проблему. Там дуже складні питання власності, їх важко оцінити зі сторони. Хоча, звісно, це дуже сумний факт. Кінотеатри мали прекрасну репутацію у глядача. У них був свій не лише прокатний, а й фестивальний репертуар. Це були справжні культурні центри, і буде шкода, якщо у “Києві” відкриють щось на кшталт казино. Можливо, у цьому питанні потрібно бути активнішою громадськістю. Приміром, завдяки небайдужій позиції митців нещодавно вдалося ще на три роки відстояти Будинок актора.

— Яким буде “Відкрита ніч. Дубль 23”?

— Відкриємо його 27 липня наступного року, у ніч з суботи на неділю. Не змінюватимемо формату. У нас не буде міжнародного кінофоруму, а знов буде фестиваль короткометражних українських фільмів. І кожен глядач після “Відкритої ночі” зможе сказати: “Я дивився українське кіно!”

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Мистецький десант на Закарпаття

У селі Чорна Тиса на Рахівщині (Закарпаття) відбувся Міжнародний пленер художників — “Silver land art — Академія відкритих сердець”. Захід проходив під патронатом президента Національної академії мистецтв України, лауреата Шевченківської премії Андрія Чебикіна.

Ініціатором проведення пленеру виступила член НСХУ Людмила Боршош-Літун, а співорганізатором — заслужений художник України Анатолій Марчук. Підтримку мистецькому дійству, що проходило на базі готельного комплексу “Гуцульщина”, надав його власник, меценат і колекціонер Юрій Візавер.

Пленер відбувся під час святкування 100-річчя проголошення Гуцульської Народної Республіки. У ньому взяло участь 37 митців з 11 країн світу. Крім українських тут були художники з Австрії, Білорусі, Канади, Китаю, Південної Кореї, Румунії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Франції. А українські майстри пензля завітали на пленер з Києва, Ужгорода, Чернівців, Івано-Франківська, Дніпра, Сум, Чернігова, Ірпня, Хотина, Сваляви, Тульчина, Великого Березного, Іршави, Дубриничів та Ізмаїла.

Митці продемонстрували широку панораму групових та індивідуальних стилістичних напрямів і пластично-образних пошуків нового формотворення. По закінченню пленеру влаштували мистецьку виставку-звіт, яку оглянули митці і мешканці села Чорна Тиса та його околиць. А зусиллями Людмили Боршош-Літун побачив світ кольоровий каталог вибраних творів учасників пленеру.

Окрім обдарованих митців-початківців, недавніх випускників престижних мистецьких вишів України, учасниками художнього дійства стали відомі майстри — народний художник України, багаторазовий лауреат премії ім. Йосипа Бокшая та Адальберта Ерделі Тарас Данилич (Дубриничі) та заслужені художники Олена Кондратюк (Ужгород), Володимир Сандюк (Івано-Франківськ), Іван Гапоченко (Суми), один з кращих українських акварелістів сучасності Анатолій Марчук (Київ) та Михайло Довгань (Тульчин).

Також українське мистецтво на пленері

представляли учасники престижних пленерів, лауреати численних всеукраїнських та міжнародних мистецьких конкурсів Філіп Чорнобров (Київ), Анатолій Житарюк (Чернівці), Сергій Завадяка (Іршава), Аліна Славгородська (Тульчин), Людмила Койдан, Оксана Корнієнко та Євген Шаповалов (Чернівці), Павло Македонський (Ізмаїл), Галина Бодякова (Київ), Світлана

Кирлик (Ужгород), Наталія Моцак (Київ), Василь Дуб (Великий Березний).

Серед закордонних гостей — Марго Паріс (Канада), Сефкат Ієнлеген (Туреччина), Стелла Велке та Наталія Студенкова (Словаччина), Анжела Сабо (Румунія), професор, доктор Університету Seohe Клеменса Беюнткун Соу (Австрія) та Едуард Бельський, відомий український живопи-

сець, який нині мешкає і працює у Словенії.

Привернули увагу твори молодих талановитих художників Олени Мішиної (Дніпро), Євгенії Харковини (Ірпінь), китаянки Чі Шаотін, Тараса Белея. Неповторною авторською манерою письма відзначаються полотна молодого митця Дмитра Ковалю (Київ) — випускника НАОМА, лауреата багатьох мистецьких премій.

Чі Шаотін, яка нині мешкає в Києві, є членкинею Громадського клубу культури Китаю та викладає традиційне китайське мистецтво і каліграфію, працюючи в техніці традиційного живопису “Сеї”. Мисткиня добре володіє українською мовою. Вона розповіла, що на її батьківщині пленери як явище колективного художнього життя, почали розвиватися не так давно. Тому для неї дуже важливо набутти в Україні практичного досвіду їх організації і проведення.

Пленер у Чорній Тисі провели вже втретє. За цей час тут зібралася велика (близько тисячі полотен) мистецька збірка творів відомих художників, яка потребує розлогого виставкового приміщення. Меценат і колекціонер Юрій Візавер нині розмірковує щодо створення в селі повноцінної художньої галереї, яка з часом має стати не лише потужним культурним центром краю, його мистецькою візитівкою, а й естетичною принадою для туристів.

Підводячи підсумки пленеру “Silver land art — Академія відкритих сердець”, Людмила Боршош-Літун сердечно дякувала академіку Андрію Чебикіну за дієву підтримку самобутнього пленеру, а також заслуженому художнику України Анатолію Марчуку за організаторський талант у формуванні групи художників.

«Українська молитва» Дмитра Ковалю

Серед молодих українських художників, які почали про себе активно заявляти в останні роки, помітне місце належить члену НСХУ Дмитру Ковалю. Однією з кращих створених ним робіт сьогодні є картина “Українська молитва”.

сіонізму, декоративізму, символізму і навіть кубізму. Як автор, я намагався ґрунтовно систематизувати багато мистецьких течій для створення узагальненого змістового образу.

Центральна фігура трактується як молитовний образ. У картині ця постать звертається до Бога з молитвою і питанням, коли врешті встанемо з попелу війни і нас чекатиме світла доля. Посередині — дівчина з квіткою, це образ, який вселяє надію, що попереду в нас зміни на краще. А дівчина на передньому плані з черепом у руках — це образ тих випробувань, які нині доводиться переживати Україні. Також тут можна побачити душі загинувших за нашу державу. Арки — символ того, що Україна залишається єдиною. Залучив багато елементів українського побуту, ввів символи української землі, українського села.

Картина — моя дипломна робота як ви-

пускника Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури України. Твір висів в одній залі з полотном Миколи Стороженка “Передчуття Голгофи”, думаю, це символічно. А широкому загалу “Українську молитву” вперше показали в галереї “Мануфактура” під час моєї персональної виставки 2017 року. Цей твір викликав велике зацікавлення у глядачів. І директор аутлет-містечка “Мануфактура” разом з третім президентом України Віктором Ющенком запропонували розмістити картину у постійно діючій експозиції галереї “Дерево життя”, поруч із колекцією старожитностей, зібраних Віктором Андрійовичем. Для мене це велика честь. А нещодавно я тут зустрівся з глядачами, яким розповів про історію створення цього твору.

...Від першого захоплення живописом до створення “Української молитви” минуло багато літ. Адже спроби малювати у

Дмитра були ще в три роки. Перші ази здобував у мистецькій школі в місті Хотині на Буковині, де народився. Досі тепло згадує свого педагога Олександра Піхута. Потім було навчання у Республіканській художній школі ім. Тараса Шевченка (м. Київ) у Ірини Спорнікової. Далі — НАОМА, де на живописному факультеті викладали легендарні Віра Барінова-Кулеба, Валентин Ковтунюк, Валентина Виронова-Готье. А до майстерні станкового живопису народного художника України Василя Гуріна Дмитро потрапив уже як сформований митець.

Василь Іванович допоміг молодому художнику знайти свій неповторний мистецький почерк. Д. Коваль вважає його своїм батьком у мистецтві. В. Гурін вважав Дмитра одним зі своїх кращих учнів і випускників Академії.

Нині Д. Коваль уже сам викладає в Київському національному університеті технологій та дизайну.

Дмитро вже встиг узяти участь у десятках групових та колективних виставок і в Україні, і за її межами. Перша персональна виставка мала назву “Очікування сонця”, тут було представлено близько півсотні робіт, переважно монументальні полотна.

Наступною стала виставка “Сон” в арт-просторі “Think different” (м. Київ). Крім експонованих раніше до неї увійшли і нові роботи. А наприкінці липня в галереї “Мануфактура” має відкритися третя персональна виставка Дмитра, яка буде присвячена закоханості двох сердець, закоханості до людей, до природи, закоханості до сучасного світу і сучасного буття.

У найближчих планах — проведення персональної виставки в Берліні, де Д. Коваль спробує презентувати себе як митця і представити українську мистецьку школу.

Сторінку підготував Едуард ОВЧАРЕНКО

“Літній щоденник” — це понад сім десятків робіт-одкровенень, які вписані в музейну колекцію.

Щоденник — особистісні мистецькі прояви — світ, яким діляться митці. Серед художників, які представили в експозиції свої роботи, харків’яни А. Сафаргалін, Б. Колесник, Ю. Вінтаєв, П. Шигимага, В. Чаус, О. Єсєнін; львів’яни Р. Сельський, С. Тітко; кримчанин В. Бернадський; закарпатці Л. Бровді, Н. Мірон-

Літо з Музеєм сучасного мистецтва

“Літній щоденник” — таку назву має виставка, яка нещодавно відкрилася у Музеї сучасного мистецтва України. Добірка з музейної колекції — сторінки щоденника, що асоціативним рядом показують відвідувачам експозиції чарівність буденного життя, незабутні моменти, які дарує нам літній день.

чук-Дідик; одесити А. Лоза, Ю. Зільберг; кияни О. Захарук, Е. Котков, О. Павлов, Л. Рапопорт, Ю. Малішевський, В. Григоров...

Також глядач може насолодитися творами Марти Бальзак, Ленура Веліаєва, Олександра Войтовича, Наталії Кохаль, Анатолія Галєцького, Олександра Ольхова, Зої Орлової, Галини Піпіної, Олександра Найдена, Ольги Кравченко, Олександра Міловзорова, Елеонори Щеглової та інших.

На переконання організаторів виставки, позитивний настрій народжується від нашого власного погляду на світ, можливості бачити та вміння радіти — адже з таких моментів складається щоденник нашого буття. А той, хто прийде погортати сторінки “Літнього щоденника”, зможе

відпочити від буденних справ і надихнутися щирістю митців.

— “Літній щоденник” — це фіксація миттєвостей, подій, відвертостей, — розповідає мистецтвознавець Ірина Алексєєва. — Це акценти натхнення, радості творчої праці, руху та подорожей, всього, що дарує довгий день, безмежно розсуваючи межі можливостей та планів.

У відкритті виставки взяли участь художники, мистецтвознавці, шанувальники сучасного образотворчого мистецтва.

Вже традиційно родзинкою відкриття експозиції стала концертна програма, підготовлена Павлом Колтаковим. Цього разу поряд з фортепіано у музеї вперше звучав клавесин.

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Мова об'єднує країну

Відзначаємо разом радісну подію: 16 липня набуває чинності ухвалений нещодавно новий Закон про державну мову. Опитування, проведене у червні КМІС на замовлення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення однозначно стверджує, що мова об'єднує країну: 77% українців підтримують домінування української мови на телебаченні та радіо (53% вважають, що українська мова має домінувати в теле- і радіоэфірі, а 24% — що телебачення й радіо мають бути виключно українськомовними!) При цьому 59% вважають, що держава має забезпечувати зростання частки української мови в ефірі. Попри всі зусилля московської пропаганди і провокації рваншистів, усі соціологічні дослідження засвідчують: більшість українців підтримує закон про державну мову і політику, спрямовану на захист мови. Це вчергове свідчить: рваншисти, що прагнуть ревізії закону про мову, захищають винятково інтереси “руського міра”, і аж ніяк не українських громадян. Але відтепер українська мова вважається одним із символів державності (разом із Гербом, Гімном України і Державним Прапором), а відтак за знування над мовою доведеться відповідати перед законом.

Закон передбачає штрафи або кримінальну відповідальність:

- за наругу та паплюження державної мови, яка вважається одним із символів державності;
 - за спроби запровадження офіційної багатомовності;
 - за незнання державної мови посадовцями та суддями;
 - за порушення чинних мовних квот у кіно та в медіа;
 - за відсутність базової українськомовної версії будь-якого сайту;
 - за порушення мовних вимог щодо робочого спілкування та документообігу органів влади, підприємств та організацій.
- Державний статус української мови гарантує Конституція. Але деталі використання мов у різних сферах життя має визначати закон.

Українська мова має домінувати:

- у державному секторі та в органах місцевого самоврядування;
- у діяльності війська та силових структур;
- в комунальному секторі та на підприємствах всіх форм власності;
- в громадських та інших організаціях;
- в освіті та науці;
- в медицині;
- у сфері послуг;
- в енергетиці та промисловості;
- в медіа та на інтернет-сайтах;
- в кіно та театрі.

Українською мають вільно володіти:

- посадовці та кандидати на посади: зокрема, президент, спікер та віце-спікери, прем'єр-міністр та міністри, керівники всіх центральних органів влади та органів Автономної республіки Крим;
- освітяни;
- медики і працівники патронатних служб;
- менеджмент державних та комунальних підприємств;
- адвокати і нотаріуси;
- особи, які хочуть отримати громадянство.

Всі громадяни України також зобов'язані володіти українською мовою на базовому рівні, однак за незнання мови для них, на превеликий жаль, в законі немає жодних санкцій. Але без іспиту з української на базовому рівні жоден іноземець чи особа без громадянства не зможе стати новим громадянином України. Що ж до посадовців та представників бізнесу, освіти, медицини чи сфери послуг — то їх перевірятимуть мовні інспектори. Хоча штрафи та інші покарання за незнання мови в перші три роки не застосовуватимуть — натомість в Україні діятимуть безкоштовні мовні курси для всіх охочих — Закон про державну мову це гарантує. За три роки українську можна вивчити! Позитивний приклад того ж таки Януковича це підтверджує.

А потреби у культурному житті національних меншин буде захищати окремий закон “Про національні меншини”, який не має, звичайно, суперечити основним засадам нового Закону про державну мову!

У рамках цієї статті про вступ в дію нового Закону про державну мову та потреби швидкого активного (!) опануван-

ня основами української мови, особливо для “вічно зайнятих цілодобово” посадових осіб, як того вимагає від них новий мовний закон, необхідно віднайти ефективні способи для вирішення цього питання. Зокрема, варто розглянути метод, що ґрунтується на потужних резервах нашого мозку, який пропонує науковець-освітянин Андрій Іванович Сподін і його Міжнародний освітній центр ІНТЕН (INTEN)\ (www.inten.ua). Вже більше 32000 українців і людей із 68 країн світу мали можливість перевірити дієвість винайденої в Україні системи навчання мегашвидкочитання будь-якої інформації завдяки його майже 35-річних теоретичних досліджень та останніх 13 років успішної тренінгової практики! Розвиток нерозкритих можливостей людського мозку, пришвидшення його роботи, яке сьогодні називають модним словом “нейрохакінг”, звісно, позитивно впливає на будь-яку пізнавальну діяльність, також і на вивчення мов. Серед досягнень — можливість вивчення лише за 1 місяць (!!!), а не за три роки базису будь-якої іноземної мови, навіть екзотичної (з подальшим поглибленням досконалого знання тієї чи іншої мови). Тож в рамках зацікавлення Української держави в знанні державної мови її громадянами було б гріх не скористатись такою успішною надефективною школою. Ця методика розкриває потужні можливості людського мозку, тому опосередковано сприяє прискореному вивченню української мови, що мало б зацікавити і нашу багатомільйонну діаспору по всьому світу, яка зараз стикається з величезною проблемою втрати носіїв мови своїх предків — власне української мови серед молодших поколінь нашої еміграції. Для цього можна було б влаштовувати місячні літні/зимові табори для молоді в місцях проживання еміграції для тренінгових програм, які поєднують “фітнес мозку” і успішне базове оволодіння українською мовою. Україні не варто втрачати українську молодь еміграції, яка може безслідно розчинитись в житейському іншомовному середовищі.

**ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2019

**Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 79**

на 1 місяць	18 грн 11 коп.	на півроку	99 грн 41 коп.
на 3 місяці	52 грн 33 коп.	на рік	195 грн 02 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Микола ЦИМБАЛЮК,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Прогности”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Прогности” — 30617

